

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vzdělávání a pracovní uplatnění osob se sluchovým postižením
Education and Occupational Possibilities of People with Hearing
Impairment

Lucie Dušková

Vedoucí práce: Mgr. Miroslava Kotvová

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vzdělávání a pracovní uplatnění jedinců se sluchovým postižením vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 14. 7. 2017

.....

Lucie Dušková

Poděkování věnuji Mgr. Miroslavě Kotkové za cenné rady, vstřícnost, korekci textu a za velmi přátelský přístup při vedení a zpracování mé bakalářské práce. Rovněž bych ráda poděkovala paní Mgr. Nadě Hynkové Dingové za tlumočnické služby a celé organizaci Tichý svět za vřelý přístup a ochotu.

Anotace

Tato bakalářská práce bude zaměřena na oblast vzdělávání osob se sluchovým postižením a jejich možnosti pracovního uplatnění. Teoretická část bude zaměřena na základní informace o sluchovém postižení, na popis kompenzačních pomůcek, na historii vzdělávání osob se sluchovým postižením, na systém vzdělávacích institucí určených pro sluchově postižené a na legislativní opatření týkající se vzdělávání a zaměstnávání osob se sluchovým postižením. Praktickou část představuje kvalitativní výzkumné šetření a budou zde analyzovány získané informace z pohledu dosaženého vzdělání a pracovního uplatnění sledovaných osob se sluchovým postižením.

Klíčová slova:

Sluchové postižení, vzdělávání osob se sluchovým postižením, zaměstnávání osob se sluchovým postižením

Annotation

This bachelor thesis will focus on the area of education of people with hearing impairment and their occupational possibilities. The theoretical part will focus on basic information about hearing impairment, the description of compensatory aids, the history of education of people with hearing impairment, the system of educational institutions for people with hearing impairment and legislative measures on the education and employment of people with hearing impairment. The practical part is a qualitative research survey and it will analyze the obtained information in terms of education and work experience of monitored persons with hearing impairment.

Key words:

Education of people with hearing impairment, hearing impairment, occupational possibilities of people with hearing impairment

Obsah

1	Úvod	8
2	Problematika sluchového postižení	9
2.1	Popis sluchového ústrojí	9
2.1.1	Vnější ucho	9
2.1.2	Střední ucho	9
2.1.3	Vnitřní ucho	10
2.1.4	Sluchové dráhy	10
2.2	Klasifikace sluchových vad.....	11
2.2.1	Sluchové vady podle doby vzniku	11
2.2.2	Sluchové vady podle místa vzniku	12
2.2.3	Sluchové vady z hlediska stupně postižení.....	13
2.3	Klasifikace sluchových zkoušek	13
2.4	Možnosti kompenzace sluchových vad.....	14
2.4.1	Sluchadla.....	15
2.4.2	Kochleární implantát.....	17
2.4.3	Další pomůcky	18
2.4.4	Postup při korekci sluchové vady	18
2.5	Komunikace osob se sluchovým postižením	19
2.5.1	Komunikační přístupy ve výchově osob se sluchovým postižením	19
2.5.2	Dorozumívací prostředky osob se sluchovým postižením	21
3	Vzdělávání osob se sluchovým postižením.....	24
3.1	Historie vzdělávání osob se sluchovým postižením.....	24
3.1.1	Nejstarší období dějin, starověk, středověk	24
3.1.2	Novověk a skutečné vzdělávání osob se sluchovým postižením.....	25
3.2	Integrace versus inkluze	29

3.3	Současný vzdělávací systém osob se sluchovým postižením v ČR.....	30
3.3.1	Dítě se sluchovým postižením ve speciální škole.....	30
3.3.2	Mateřské školy	31
3.3.3	Základní školy.....	31
3.3.4	Střední školy	32
3.3.5	Vysoké školy.....	32
3.3.6	Legislativní opatření	33
3.3.7	Surdopedické zásady.....	34
4	Pracovní uplatnění osob se sluchovým postižením	35
4.1	Legislativní opatření.....	35
4.2	Profesní uplatnění osob se sluchovým postižením na trhu práce.....	36
5	Současné možnosti vzdělávání a pracovního uplatnění osob se sluchovým postižením.....	38
5.1	Cíle výzkumu a metodologie	38
5.2	Kazuistiky	39
5.2.1	Respondent č. 1	39
5.2.2	Respondent č. 2.....	40
5.2.3	Respondent č. 3.....	41
5.2.4	Respondent č. 4.....	42
5.3	Závěr výzkumného šetření	44
6	Závěr.....	45
7	Seznam použité literatury a dalších zdrojů.....	46
	Bibliografie	46
	Internetové zdroje	47
8	Přílohy	49

1 Úvod

Tématem této bakalářské práce je popis současné situace v oblasti vzdělávání a pracovního uplatnění osob se sluchovým postižením. Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou.

Vzdělávání a pracovní uplatnění hraje velice důležitou roli v životě každého člověka. V současné době je na vzdělání kladen značný důraz a intaktní společnost má na výběr z nepřeberného množství středních a vysokých škol, avšak tato škála možností je pro osoby se sluchovým postižením bohužel značně omezená. Pracovní uplatnění je na společenském žebříčku bráno snad ještě významněji než vzdělání a znamená pro každého mnohé, ale je nutné si uvědomit, že pro osoby se zdravotním postižením je pocit samostatnosti a nezávislosti na okolí, potažmo na invalidním důchodu, ještě mnohem důležitější než pro osoby z majoritní společnosti.

První kapitola teoretické části se zabývá problematikou sluchového postižení a v jednotlivých podkapitolách je ve stručnosti popsáno vše, co se daného tématu týká – obecný popis sluchového ústrojí, kompenzační pomůcky, klasifikace sluchových vad, klasifikace sluchových zkoušek a poslední podkapitola je o komunikaci osob se sluchovým postižením.

Druhá kapitola je věnována systému vzdělávání osob se sluchovým postižením a zaměřuje se jak na historii, tak naopak na současné trendy ve vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR; zároveň jsou v této kapitole popsány i legislativní opatření týkající se dané problematiky. Jedna samostatná podkapitola je věnována možnostem integrace a inkluze.

Třetí a zároveň poslední kapitola teoretické části je o pracovním uplatnění osob se sluchovým postižením a je zaměřena především na zákony týkající se zaměstnávání osob se zdravotním postižením.

Praktická část této bakalářské práce se zabývá výzkumným šetřením a interpretací získaných výsledků. Při výzkumném šetření byl využit kvalitativní výzkum, konkrétně forma polostrukturovaného rozhovoru, a u respondentů se sluchovým postižením byly zjišťovány jejich osobní zkušenosti se vzdáváním a pracovním uplatněním.

2 Problematika sluchového postižení

První kapitola této bakalářské práce je věnována problematice sluchového postižení. Jednotlivé podkapitoly jsou zaměřeny na popis sluchového ústrojí, klasifikaci sluchových vad, klasifikaci sluchových zkoušek, možnosti kompenzace sluchových vad a v neposlední řadě na komunikaci osob se sluchovým postižením.

2.1 Popis sluchového ústrojí

Ucho (latinsky auris) je smyslový orgán, který je centrem sluchu a rovnováhy. Lidské ucho se skládá ze tří funkčně a vývojově odlišných částí – vnější ucho, střední ucho, vnitřní ucho - sloužících k zachycení, mechanickému převodu, digitalizaci a transmissi zvukových vln do centrální nervové soustavy (Horáková, 2011).

2.1.1 Vnější ucho

Vnější ucho (auris externa) tvoří boltec, zevní zvukovod a bubínek. Úkolem vnějšího ucha je zachytit zvukový signál a dovést jej k bubínku.

Boltec (auricula) má trychtýřovitý tvar, je tvořen chrupavkou (jen lalůček chrupavčitou kostru nemá) a je symetricky umístěn ve spánkové oblasti hlavy, jeho tvar a velikost jsou různé. Boltec nemá pro vlastní slyšení žádný význam (Horáková, 2011).

Vnější zvukovod (meatus acusticus externus) tvoří kanálek, který propojuje vnější prostředí s kostí spánkovou. Dělíme ho na část chrupavčitou, související s boltcem, a na část kostěnou, která je tvořena spánkovou kostí. Vede a současně koncentruje akustickou kmitavou energii k dalším částem ucha. Jeho délka, tvar a průměr mají vliv na množství akustické energie, což je nutné zohledňovat při korekci sluchových vad u dětí, kterým zvukovod roste a mění tak nejen svůj tvar, ale i množství a charakter převedené akustické energie (Horáková, 2011).

Bubínek (membrana tympani) je zakončením zvukovodu a zároveň hranicí mezi vnějším a středním uchem.

2.1.2 Střední ucho

Střední ucho (auris media) je uzavřené v kosti skalní, která obsahuje tři drobné kůstky, dva svaly a dvě ústí. Je vyplněna vzduchem a má tvar šestihranné kostky. Vnější stěnu odděluje od zvukovodu blanka bubínku, která je rozechvívána akustickou energií a na které nastává první změna při procházení energie – energie se zde mění z akustické na

mechanickou (kinetickou) a touto energií je pak rozechvíván řetězec tří nejmenších kůstek v celém lidském těle – kladívko (malleus), kovádlíka (incus) a třmínek (stapes).

Na kůstky jsou přirostlé dva velmi drobné středoušní svaly – napínač bubínku a sval třmínkový. Oba tyto svaly mají v první řadě funkci ochrannou – chrání vnitřní ucho před silnými zvuky tak, že se při takovém zvuku smrští a zpevní tak řetězec kůstek (Horáková, 2011).

Eustachova trubice (tuba auditiva) spojuje bubínkovou dutinu a nosohltan. Jejím úkolem je vyrovnávat tlak před a za bubínkem, respektive tlak ve středním uchu s tlakem v okolním prostředí.

2.1.3 Vnitřní ucho

Vnitřní ucho (auris interna) se skládá ze dvou labyrintů – blanitého a kostěného. Je uloženo v kosti skalní - části kosti spánkové, nejtvrďší kosti lidského těla - a tak je chráněno proti otřesům a případnému poranění (Horáková, 2011).

Hlemýžď (kochlea) je dvaapůlkrát stočený kanál v podobě ulity a tvoří část sluchovou. Trubice kostěného hlemýždě je vyplněna blanitým hlemýžděm, který obsahuje vlastní sluchové ústrojí – Cortiho orgán. Zde se nacházejí sluchové (vláskové) buňky, k nimž se větví sluchový nerv. Sluchové buňky jsou jediné buňky v lidském těle, které dokáží převádět mechanickou energii na bioelektrickou a poté pomocí sluchových nervů a drah vyvolávají v mozku akustický vjem (Lejska, 2003).

Kostěný labyrint je vyplněn perilymfou a blanitý labyrint je vyplněn endolymfou.

2.1.4 Sluchové dráhy

Za hlemýžděm následuje oblast sluchových drah. Jedná se především o sluchový nerv (VIII. hlavový nerv – vestibulokochleární), kterým se vede bioelektrický impulz, vzniklý ve vnitřním uchu, do centrální mozkové části sluchového orgánu. V mozkovém kmeni nastává křížení nervů z pravé a levé strany. Stimul pokračuje přes podkorovou oblast šedé hmoty do korových oblastí spánkových laloků, tzv. Heschlových závitů, kde se nachází vlastní centrum sluchu. V podkorové oblasti jsou poznávány obecné zvuky a zvuky bez pojmového významu (smích, pláč, kašel). Rozumění řeči se odehrává v kůře mozkové (Horáková, 2011).

2.2 Klasifikace sluchových vad

Sluchové vady můžeme dělit podle tří hlavních hledisek: podle doby vzniku, podle místa vzniku a z hlediska stupně postižení.

2.2.1 Sluchové vady podle doby vzniku

Dle tohoto kritéria dělíme sluchové vady na vrozené a získané.

K vrozeným vadám dochází v důsledku dědičnosti nebo v době zrání plodu. Dítě se s danou vadou již narodí a mluvíme tedy o období prenatálním, anebo vada vznikne během porodu a pak se jedná o období perinatální. V prenatálním období jsou rizikovými faktory nemoci matky (konkrétně například spalničky, zarděnky, toxoplazmóza; zejména kritický je první trimestr těhotenství) nebo RTG záření. V perinatálním období se jedná například o protrahovaný porod, nízkou porodní hmotnost dítěte, Rh– inkompatibilitu matky a dítěte, poporodní žloutenku nebo o geneticky podmíněné sluchové vady.

Získané vady sluchu vznikají až po narození, tedy v postnatálním období, a i zde je z hlediska možnosti rozvoje mluvené řeči kritická doba vzniku, která rozhoduje o tom, zda je získaná vada prelingvální nebo postlingvální.

Prelingvální sluchovou ztrátou trpí osoby, u kterých vzniklo sluchové postižení perinatálně nebo před zahájením vývoje řeči v prvních měsících nebo letech života. Patří sem infekční choroby většinou virového charakteru jako zánět mozkových blan, meningoencefalitida, příušnice, zarděnky, spalničky, spála atd.

Postlingvální sluchová ztráta se týká naopak všech osob, u kterých došlo k náhlé nebo postupně vznikající sluchové ztrátě až po dokončení vývoje řeči. Za hraniční věk bývá označováno období mezi 4. – 6. rokem věku. Do této skupiny můžeme tedy zahrnout sluchové ztráty jak u seniorů (presbyakuzie – stařecká nedoslýchavost), tak i u dětí a dospělých, u nichž v důsledku nemoci nebo jiných traumat byla narušena schopnost slyšet (srovn. Slowik, 2016; internetový portál Kochlear, 2017).

2.2.2 Sluchové vady podle místa vzniku

Dle místa vzniku rozlišujeme sluchové vady na vady periferní a centrální.

Periferní sluchové vady

Periferní sluchové vady dále dělíme na převodní, percepční a smíšené.

Převodní (conductiva, konduktivní porucha) vady jsou charakteristické tím, že sluchové buňky jsou v pořádku, ale nejsou stimulovány zvukem, jelikož se zastaví přerušáním vedení zvuku skrz střední ucho a zevní zvukovod. Příčinou převodní poruchy sluchu je každá překážka, která brání nebo ztěžuje proniknutí zvuku z vnějšího prostoru k vlastním citlivým smyslovým buňkám. Je to například zvětšená nosní mandle, která vede k poruše ventilace středouší přes Eustachovu trubici. Dále se pak může jednat o ucpání zvukovodu nahromaděním ušního mazu, který ztuhne v pevnou mazovou zátku. K dalším příčinám převodních vad patří opakované záněty středního ucha, otoskleróza či perforace bubínku.

Percepční (perceptiva, senzoryneurální porucha) vady jsou vady, u kterých dochází k poruše vnitřního ucha, sluchových buněk či sluchového nervu. Rozlišujeme percepční vady kochleární, kdy dochází k poruše přeměny zvuku v elektrický signál ve vnitřním uchu, a vady retrokochleární, kdy dochází k poruše vedení zvukového signálu VIII. hlavovým nervem a sluchovou dráhou v mozkovém kmeni. Příčiny percepčních vad sluchu jsou vázány na funkci smyslového epitelu vnitřního ucha, sluchového nervu a sluchové dráhy, která spojuje centrální a periferní část sluchového analyzátoru. Může se tedy jednat o poškození sluchového orgánu v průběhu nitroděložního vývoje v důsledku virového onemocnění matky, dále pak onemocnění dítěte raného věku zánětem mozkových blan, úrazy hlavy atd. Percepčních vad je mnohem více než vad převodních, a představují závažnější problém nejen léčebný, ale i diagnostický.

Poslední skupinou sluchových vad podle místa vzniku jsou vady smíšené (mixta), při jejichž vzniku se v různém zastoupení a stupni kombinují příčiny způsobující převodní a percepční poruchy (Horáková, 2011).

Centrální sluchové vady

Centrální sluchové vady postihují podkorový a korový systém sluchových drah a způsobují značné komplikace. Dochází při nich k abnormalitám ve zpracování sluchového signálu v mozku (Pipeková, 2006).

2.2.3 Sluchové vady z hlediska stupně postižení

Na základě odborných vyšetření může být stanovena ztráta sluchu v decibelech. V tabulce č. 1 nalezneme rozdělení sluchových vad podle stupně ztráty dle WHO.

Tabulka č. 1

Velikost ztráty sluchu podle WHO	Název kategorie ztráty sluchu	Název kategorie podle vyhlášky MPSV č. 284/1995 Sb.
0 - 25 dB	Normální sluch	
26 – 40 dB	Lehká nedoslýchavost	Lehká nedoslýchavost (již od 20 dB)
41 – 55 dB	Střední nedoslýchavost	Středně těžká nedoslýchavost
56 – 70 dB	Středně těžké poškození sluchu	Těžká nedoslýchavost
71 – 90 dB	Těžké poškození sluchu	Praktická hluchota
Více než 90 dB, ale body v audiogramu i nad 1 kHz	Velmi závažné poškození sluchu	Úplná hluchota
V audiogramu nejsou žádné body 1 kHz	Neslyšící	Úplná hluchota

(Logopedonline, 2017)

Lidé s lehkou nedoslýchavostí mívají obtíže se slyšením v hluku, na ulici, v hovoru s více osobami najednou, nebo při sledování televize. Lidé se středně těžkou nedoslýchavostí již potřebují sluchadla, která umožňují dobré rozumění hlasité řeči. U těžké nedoslýchavosti jsou sluchadla nutností a lidé prakticky ohluchlí se bez sluchadel neobejdou. K dobrému rozumění jim také pomáhá odezírání. U osob s totální ztrátou sluchu sluchadla nemají žádný význam (Logopedonline, 2017).

2.3 Klasifikace sluchových zkoušek

Diagnostikou sluchu se zabývá medicínský obor audiologie (specializovaný obor otorinolaryngologie). Audiologie má k dispozici celou řadou vyšetřovacích metod umožňujících odhalit případnou poruchu sluchu a navrhnout optimální technickou

kompenzaci. Vyšetření sluchové funkce se provádí pomocí různých vyšetřovacích technik, které berou v úvahu jak fyziologické vlastnosti lidského sluchu, tak vychází ze systému subjektivních a objektivních veličin pro měření v akustice (Horáková, 2011).

Kromě klasického otoskopického (zrakem) vyšetření viditelných částí sluchového analyzátoru lze podle způsobu a charakteru vyšetření rozdělit jednotlivé zkoušky na:

- orientační a screeningové zkoušky sluchu (vyšetření reflexů, zvuková zkouška řeči, metoda manželů Ewingových, pozorování chování dítěte);
- klasické zkoušky sluchu (vyšetření hlasitou řečí, vyšetření šepotem, vyšetření sluchovými ladičkami);
- tónovou audiometrii a slovní audiometrii;
- objektivní zkoušky sluchu (vyšetření otoakustických emisí, impedanční audiometrie, vyšetření evokovaných sluchových potenciálů).

Jednotlivé audiometrické metody se v klinické praxi při diagnostice i diferenciální diagnostice vzájemně kombinují a jejich výsledky se doplňují. Pro stanovení správné lékařské diagnózy (která slouží jako jedno z východisek pro stanovení optimálních edukačních, léčebných i rehabilitačních postupů) tedy nepostačuje provedení pouze jednoho izolovaného vyšetření, ale celý jejich komplex (Langer, 2013).

Oblast zvuků, které je slyšící člověk schopen vnímat, respektive rozlišovat a případně jim rozumět, je možné zaznamenat pomocí dvojice údajů – intenzita a frekvence. Sluchové buňky reagují na zvuky ve frekvenční oblasti 20 – 20 000 Hz; pro běžný život člověka je nejdůležitější oblast 125 – 8 000 Hz; pro komunikaci je důležitá oblast, kde se nachází hlavní část akustické energie řeči, tj. 500 – 2000 Hz – postižení sluchu v této oblasti neboli postižení řečových frekvencí, má nejhorší dopad na verbální komunikaci člověka (srovn. Lejska 2003; Horáková, 2011).

Výpočet celkové ztráty sluchu v procentech se v současnosti provádí podle tabulky Fowlera – Sabina vychází z hodnot sluchové ztráty v decibelech na jednotlivých frekvencích důležitých pro porozumění řeči (Langer, 2013).

2.4 Možnosti kompenzace sluchových vad

Ne každý nedoslýchavý prožívá svou sluchovou vadu z hlediska komunikačního a emocionálního stejně, a tak je velice důležité posuzovat indikaci sluchové korekce velmi individuálně (Havlík, 2007).

Kompenzační pomůcky zahrnují široký soubor speciálních zesilovacích elektroakustických přístrojů umožňujících osobám se sluchovým postižením překonat komunikační potíže, které jsou vadou sluchu způsobeny. Současná situace však svědčí o tom, že pomůcky umožňující kompenzovat sluchovou vadu užívá pouze asi třetina těch, jimž by mohly účinně pomoci (Horáková, 2011).

Sluchovou protetiku můžeme rozdělit na hromadnou a individuální. Hromadná protetika umožňuje sluchově postiženým lepší orientaci v prostředí, ulehčuje kontakt s okolním světem. Patří sem nejrůznější vibrační a světelná zařízení, jako zvonky, budíky, telefony, psací telefon, ale i teletext, fax a internet (Lejska, 2003). Individuální sluchovou protetiku dělíme na tři hlavní podskupiny – sluchadla, kochleární či kmenové implantáty a další pomůcky využívané jedinci se sluchovým postižením.

2.4.1 Sluchadla

Sluchadla jsou nejzákladnější kompenzační pomůckou, kterou lidé se sluchovým postižením využívají nejčastěji. Používají je děti a dospělí s lehkou, středně těžkou i těžkou nedoslýchavostí (Horáková, 2011). Sluchadlo lze popsat jako elektronický přístroj, který dokáže účinně zesílit akustický signál a je součástí celkové péče o sluchově postižené (Lejska, 2003).

Sluchadla můžeme dělit podle několika hledisek. Nejčastěji je využíváno dělení dle 3 základních kritérií: dle způsobu zpracování akustického signálu, dle charakteru přenosu zvuku a dle tvaru (Havlík, 2007).

Sluchadla dle způsobu zpracování akustického signálu

Dle způsobu zpracování akustického signálu dělíme sluchadla na dvě další podkategorie, a to na sluchadla analogová a digitální.

Sluchadla s analogovým zpracováním fungují na principu převedení akustické energie na energii elektrickou, která je v zesilovači zesílena a pak opět převedena na energii akustickou. Tato sluchadla jsou nejobvyklejším typem, výhodou je u nich mnohaletá zkušenost a jednoduchý fitting (Lejska, 2003).

Naproti tomu sluchadla digitální transformují akustický signál na signál digitální. Při tomto procesu je zvukový signál převeden na binární kód a tato posloupnost se pak dále zpracovává v mikroprocesoru. Digitální sluchadla zajišťují zpracování zvuku s potlačením rušivých elementů z okolního prostředí a jsou mnohem méně citlivé na

rušení mobilními telefony. Jejich nevýhodou je poněkud složitější programování (Horáková, 2011).

Sluchadla dle způsobu přenosu zvuku

Přenos zvuku z vnějšího prostředí do vnitřního ucha může probíhat dvojím způsobem – vzduchem nebo kostí.

Vzdušný přenos zvuku je umožněn díky sluchadlům, jejichž reproduktor vysílá akustickou energii ušní vložkou do zvukovodu, kde je rozkmitán bubínek. Poté dochází k přenosu energie na soustavu středoušních kůstek a odtud dále do vnitřního ucha. Tohoto přenosu zvuku využívají prakticky všechny modely závěsných a nitroušních sluchadel (Horáková, 2011).

U kostního přenosu zvuku je elektrický signál vycházející ze zesilovače předán do vibrátoru, který je přiložen na spánkovou kost a vibrace jsou přeneseny kostním vedením do vnitřního ucha.

BAHA (zkratka pro anglické Bone Anchored Hearing Aid) je zcela speciální zařízení s kostním přenosem zvuku. BAHA je za pomoci titanového čepu ukotveno v kosti spánkové, a protože vibrace nejsou v tomto případě tlumeny kůží, poslech je ve srovnání s použitím klasického vibrátoru čistší a srozumitelnější (Horáková, 2011).

Sluchadla dle tvaru

Dle tvaru dělíme sluchadla na závěsná, zvukovodová (nitroušní), kapesní a brýlová.

Závěsná sluchadla patří mezi nepoužívanější sluchadla. Zavěšují se za boltec ucha a zvuk je do zvukovodu veden hadičkou a ušní olivkou. Tato sluchadla se používají téměř u všech typů nedoslýchavosti kromě deformovaného či nevyvinutého zvukovodu. Výhodou jsou velké elektronické součástky a nejvyšší stupně zesílení – závěsná sluchadla jsou nejsilnější sluchadla vůbec (Lejska, 2003).

Zvukovodová neboli nitroušní sluchadla vyžadují značnou péči, protože jsou velice náchylné na vlhkost a znečištění ušním mazem. Kvůli náročné manipulaci proto nejsou doporučovány seniorům a vzhledem ke stále rostoucímu zvukovodu nejsou vhodné ani pro děti do 18 let. Podle toho, kam se tento typ sluchadel vkládá, se označují, od těch největších po nejmenší, jako boltcová, zvukovodová a kanálová (Horáková, 2011).

Princip brýlových sluchadel spočívá v umístění vibrátoru do straničky od brýlí. Jedná se především o kostní sluchadla, brýlová sluchadla pro vedení zvuku vzduchem se již

téměř nevyrábějí. Výhodou je, že pokud uživatel závěsného či zvukovodového sluchadla potřebuje i brýle, lze pohodlně nosit tato sluchadla i s brýlemi, případně existuje speciální nástavec, pomocí kterého lze závěsná sluchadla připevnit na libovolné dioptrické brýle (Havlík, 2007).

U kapesních sluchadel má zařízení podobu malé krabičky, která obsahuje mikrofon, zesilovač a napájecí zdroj. Ke krabičce se připojuje malým ohebným kabelem sluchadlo zakončené tvarovkou, která se vkládá do ucha. Tvarovka se zhotovuje individuálně na míru jednotlivce podle otisku zvukovodu a boltce. Toto sluchadlo má řadu nevýhod v podobě velikosti, zesílení nežádoucích zvuků, lámání kablíků aj. Od využívání tohoto typu sluchadel se již postupně ustupuje (Horáková, 2011).

2.4.2 Kochleární implantát

Kochleární implantáty (CI) se používají k obnovení schopnosti slyšet u osob s velmi těžkou až úplnou senzorineurální ztrátou sluchu. Běžné sluchové aparáty nejsou pro osoby s takovým postižením dostačující.

Kochleární implantát je v současnosti jediným lékařským aparátem schopným navrátit pocit sluchu. Funguje na principu přímé stimulace nervových vláken hlemýžďe pomocí elektrických impulzů, a přitom obchází nefunkční části vnitřního ucha (Medel, 2017).

Implantát se skládá ze dvou částí. Vnější část je tvořena mikrofonem, řečovým (zvukovým) procesorem a vysílačem. Vnitřní část obsahuje indukční smyčku, přijímač a svazek 22 elektrod implantovaných do hlemýžďe (hlemýžď neboli latinsky cochlea – odtud vznikl název kochleární implantát). Prstencovitě uspořádané elektrody končí každá v jiné části hlemýžďe, aby bylo umožněno co nejvíce diferenciované vnímání různých zvukových podnětů (Horáková, 2011).

Implantace není vhodná pro každého a velice záleží na splnění základních podmínek pro udělení kochleárního implantátu. Musí jít o velmi těžkou senzoneurickou oboustrannou hluchotu, kdy pacient nemá žádný sluchový zisk ze sluchadla, důležitý je také celkový zdravotní stav pacienta, psychologické a sociální faktory, předpoklady pro rozvoj řeči, osobnostní rysy a povahové vlastnosti, motivace pacienta a celé jeho rodiny, dosavadní způsob komunikace, očekávání pacienta, podpora školy, okolí aj. Důležitý je i věk a trvání hluchoty. Samotný proces implantace se dělí do 4 částí: předoperační vyšetření, samotná operace (kdy dochází k zavedení svazku elektrod do cochley vnitřního ucha), dále programování řečového procesoru, které trvá přibližně 4-6 týdnů

po samotné operaci a poslední fází je rehabilitace, která je nezbytným předpokladem pro správné využití implantátu. V rámci logopedické pooperační péče dochází k postupnému rozvoji sluchových dovedností v pořadí: detekce – diskriminace – identifikace – porozumění (Krahulcová, 2002).

2.4.3 Další pomůcky

Do této skupiny pomůcek patří například pomůcky, které transformují zvukové podněty na vibrace nebo na světelné signály – jedná se tedy o signalizační pomůcky, jako jsou světelné zvonky, světelné a vibrační budíky, hodinky a minutky pro neslyšící (Barešová, 1999). Další skupinu tvoří pomůcky usnadňující získávání informací – televizní technika, teletext a skryté titulky, počítače, multimediální programy a v současné době hlavně internet.

V neposlední řadě pak nejen pro vlastní potřebu v domácnosti, ale i ve školách či veřejných prostorách jsou osoby se sluchovým postižením využívány pomůcky usnadňující vnímání mluvené řeči – jedná se například o bezdrátovou indukční smyčku, FM systémy apod (Horáková, 2011).

2.4.4 Postup při korekci sluchové vady

Potřebné informace pro přidělení a následné nastavení sluchadla pro konkrétního jedince se sluchovou vadou získává odborný lékař – foniatr – na základě anamnézy, otoskopie, audiometrického vyšetření a také z výsledků tympanometrie. Při vyšetřování malých dětí, které ne vždy spolupracují dle představ, je potřeba sadu vyšetření doplnit objektivní audiometrií (nejčastěji pomocí BERA vyšetření, případně OAE nebo SSEP).

Dětem a dospělým se sluchovým postižením jsou sluchadla přidělována z prostředků všeobecného zdravotního pojištění na základě zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a ve znění jeho pozdějších úprav (zákon. č. 1/2015 Sb.).

Foniatr nabízí budoucímu uživateli nejvhodnější sluchadla z kategorie bez doplatku, tedy plně hrazená pojišťovnou, případně sluchadla dražší, s vlastním doplatkem. Systém pro přidělování výše příspěvků na nákup sluchadel vychází z Číselníku Všeobecné zdravotní pojišťovny a tímto systémem se řídí všechny pojišťovny v České republice (Horáková, 2011).

2.5 Komunikace osob se sluchovým postižením

Komunikace, její způsoby a komunikační prostředky jsou základem pro vytvoření efektivního lidského společenství. Jakákoliv překážka při nabývání komunikačních schopností může mít relevantní důsledky. Existuje mnoho komunikačních systémů, jejichž sjednocujícím činitelem je potřeba obousměrně přijatelného kódu informace. Tato potřeba je žádoucí mezi matkou a dítětem, učitelem a žákem nebo profesionálem a klientem se sluchovým postižením (Krahulcová, 2002).

2.5.1 Komunikační přístupy ve výchově osob se sluchovým postižením

V současné době se ve výchově a vzdělávání osob se sluchovým postižením uplatňují tyto přístupy:

- auditivně-orální přístup
- bilingvální přístup
- totální komunikace

Auditivně-orální přístup

Tzv. auditivně-orální přístup (někdy též označovaný jako „oralismus“) je historicky vůbec nejstarším vzdělávacím přístupem a již od dob svých tvůrců a prvních průkopníků využívá podobně jako ostatní systémy vzdělávání jiných zachovalých smyslů dítěte se sluchovým postižením – zraku a hmatu. Na rozdíl od systémů využívajících vizuálně-motorické komunikační systémy však nepoužívá jako výrazové prostředky znaky znakových jazyků, ale zaměřuje se na co nejaktivnější zvládnutí příslušného mluveného jazyka (Langer, 2013).

Výstavba jazykových struktur mluveného jazyka je dle principů všech druhů orálních přístupů založena především na vizuální percepci mluvené řeči – odezírání, co nejdokonalejší kompenzaci zachovaných zbytků sluchových funkcí, sluchovém tréninku a soustavné a dlouhodobé individuální logopedické péči. Některé orální přístupy používají navíc jako doplňující komunikační prostředek různé druhy prstových abeced. Uvedené prostředky ovšem nejsou nedílnou součástí všech orálních metod. Ve všech pojetích orálního přístupu by měl mít sluch (respektive jeho zbytky) přednost před zrakem, tedy odezíráním.

Orální přístup ke vzdělávání se jeví jako velmi přínosný pro nedoslýchavé žáky, u kterých je možné efektivně využívat zachované zbytky sluchu. Pro děti s těžkým

sluchovým postižením má ovšem vypuštění vizuálně-motorických prostředků z procesu komunikace výrazně negativní důsledky – prakticky jim znemožní plnohodnotně komunikovat (Langer, 2013).

Bilingvální přístup

Bilingvální přístup ve výchově a vzdělávání se rozšířil především v 80. letech 20. století ve skandinávských zemích, později se ujal i v Německu a ve Francii. U nás se tento přístup uchytil na některých školách pro děti se sluchovým postižením ve druhé polovině 90. let.

Bilingvální komunikaci osob se sluchovým postižením definujeme jako přenos informací ve dvou jazykových kódech – ve znakovém jazyce neslyšících a mluveném (tedy orálním, většinovém, národním) jazyce - mezi neslyšícími a slyšícími. Při této komunikaci nedochází k simultánnímu užívání těchto jazyků a ani jejich bezprostřednímu a přesnému překladu (Horáková, 2011).

V případě bilingválního přístupu ke vzdělávání osob se sluchovým postižením je tedy cílem funkční schopnost používat znakový jazyk a mluvený jazyk majoritní společnosti, ve které žijí, ke komunikaci alespoň v některé jeho formě (orální nebo grafické). Bilingvismus (neboli dvojjazyčnost) je z lingvistického pohledu schopnost využívat dva jazyky (Langer, 2013).

Totální komunikace

Totální komunikace představuje komplex orálních a manuálních způsobů komunikace. Základním předpokladem této metody je, že se neslyšící dítě seznamuje se všemi dostupnými komunikačními prostředky, jako jsou mluva, znakový jazyk, mimika a přirozená gesta, řeč těla, prstová abeceda, odezírání, psaní a čtení (Horáková, 2011).

Akceptování systému totální komunikace učiteli osob se sluchovým postižením je podmíněno především pochopením faktu, že cílem vzdělávání osob se sluchovým postižením není „přetvoření“ neslyšících dětí na slyšící, ale zejména jejich příprava na plnohodnotný život s využitím podmínek, které jsou k dispozici.

Cílem totální komunikace je nejvyšší možná míra zvládnutí mluveného jazyka majority jak v jeho produkci, tak i recepci. Pokud dítě není pro zvládnutí mluvené řeči z nějakého důvodu ani při maximální péči dostatečně disponováno, musí být vzdělávací

proces zaměřen na další formy komunikace tak, aby byl zajištěn harmonický vývoj osobnosti v co nejvyšší možné míře (Langer, 2013).

2.5.2 Dorozumívací prostředky osob se sluchovým postižením

Laická veřejnost se někdy domnívá, že sluchově postižení se dorozumívají jen pomocí posunků – znakovým jazykem. Velká skupina osob se sluchovým postižením se však dorozumívá běžnou mluvenou řečí, i když je jejich řeč někdy odlišná od běžné normy.

Mezi dorozumívací prostředky osob se sluchovým postižením patří mluvená řeč, čtení a psaní, odezírání, prstové abecedy, znakové jazyky a již výše zmiňovaná totální a bilingvní komunikace (Janotová, 1996).

Mluvená řeč a odezírání

Dle Janotové se děti se sluchovým postižením učí mluvené řeči stejným způsobem jako děti zdravé, a to tak, že napodobují řečové vzory ze svého okolí. Při rozvoji mluvené řeči se využívá sluchu pomocí sluchadel a dítě se učí systematicky odezírat. Součástí reedukačního programu je nejen cílené rozvíjení sluchového vnímání, ale i zrakového, a dále rozvíjení motorických dovedností (Janotová, 1996).

Odezírání neboli vizuální percepce řeči je schopnost vnímat mluvenou řeč sledováním pohybů viditelných částí mluvidel, přičemž si člověk, který odezírá, doplňuje tento neúplný obraz mluvené řeči pozorováním mimiky, gestikulace a pohybů těla – vzniká tak globální obraz vizuálních aspektů mluvené řeči (Janotová, 1996).

Pro člověka se sluchovým postižením je velice důležité, aby byly splněny určité podmínky a on tak mohl dobře odezírat. Mezi tyto podmínky patří stav zraku člověka, který se musí pravidelně kontrolovat, jelikož výzkumy prokázaly, že v populaci lidí se sluchovým postižením je více zrakových vad než u intaktní společnosti. Dalšími podmínkami, úzce související s první zmiňovanou, jsou osvětlení a vzdálenost mluvící osoby, kdy uváděná ideální vzdálenost je 0,5 – 3 m.

Řeč mluvící osoby by měla být zcela obvyklá, tedy přiměřeně hlasitá, s přirozenou intonací a obvyklým tempem. Slabikování slov při případném nepochopení nepomáhá a je lepší volit synonymum nebo celou větu vyjádřit jinak, aby člověk se sluchovým postižením pochopil obsah sdělení.

Poslední velice důležitou podmínkou pro odezírání je mimoslovní (neverbální) komunikace. Gestikulace rukou a mimika obličeje jsou nejdůležitějším doprovodem mluvené řeči (Janotová, 1996).

Čtení a psaní

Velká pozornost je věnována právě čtení. Člověk se sluchovým postižením se může pomocí čtení dále vzdělávat, je-li pro něho jiná forma získávání informací obtížnější. U dětí s velmi těžkými vadami sluchu se čtení začíná učit již v předškolním věku, a to za pomoci globální metody – dítě poznává jednotlivé pojmy nejen sluchem, ale také odezíráním. Psát se děti učí většinou až po nástupu do školy zcela běžnými vyučovacími metodami (Janotová, 1996).

U osob se sluchovým postižením se často objevují specifické problémy se čtením a psaním, mezi které patří například: zaměňování slov hláskově podobných; neztotožňování nových slov s věcí, kterou již osoba zná; problémy s morfologií slov a gramatickými pravidly či neznalost hovorových a obecných výrazů a neporozumění frázím a obrazným rčením (Strnadová, 1998).

Znakový jazyk a znakovaná čeština

Znakový jazyk je vnímán jako přirozený jazyk a plnohodnotný komunikační systém neslyšících, který je tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky. Znak je nejmenší významovou jednotkou znakového jazyka a má složku manuální a nemanuální. Manuální složka je představována **místem**, kde se znak ukazuje, dále **tvarem ruky**, kterou je daný znak tvořen, **orientací ruky** a **pohybem znakující ruky nebo rukou**. Nemanuální složku je reprezentována především **mimikou** a **gestikulací**, ale také dalšími **nonverbálními prostředky**. Obě tyto složky existují simultánně, což znamená, že vzhledem k trojrozměrnosti artikulačního prostoru lze jednotlivé znaky provádět současně, a právě tímto se znakový jazyk zásadně odlišuje od jazyka majority, od jazyka mluveného. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, kterými jsou znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr. V neposlední řadě je třeba zmínit, že český znakový jazyk je ustálen po stránce lexikální i gramatické (Horáková, 2011).

Znakovaná čeština je uměle vytvořený dorozumívací systém. Znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě, případně bezhlasně, artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy v projevu jsou pohybem a postavením

rukou ukazovány jednotlivé znaky, které byly převzaty z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být také využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk (zákon č. 384/2008 Sb.).

Prstové abecedy

Prstová abeceda je vizuálně motorická soustava znaků (stejně jako znakový jazyk), která využívá ustálených a formalizovaných postavení prstů a dlaně jedné ruky (ve většině případů dominantní ruky, ale může se stát, že pravák má dominantní znakovací ruku levou a naopak) k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy. Pro její použití je bezesporu nutná znalost písemné formy mluveného jazyka.

Prstová abeceda je integrální součástí českého znakového jazyka a totální komunikace, jelikož se využívá k odhláskování cizích slov, jmen, odborných termínů a pojmů (pro které dosud nebyl ustáleny znaky českého znakového jazyka) či k vizualizaci tvarů slov (koncovek) mluveného jazyka - např. při výuce českého jazyka za pomoci znakového jazyka - navštívím babičku (Fikejs, 2017).

Existují jednoruční i dvouruční prstové abecedy a v jednotlivých zemích se více či méně liší. Prstová abeceda dvouruční je relativně rozšířená i u dětí slyšících a je velmi oblíbená jako „tajná řeč“ (Janotová, 1996). Obecně by se dalo říci, že je jednoruční prstová abeceda poněkud složitější než abeceda dvouruční, jelikož znaky v ní vizuálně nepřipomínají daná písmena.

U nás se prstová abeceda poprvé začala ve výuce používat v roce 1957 a osoby se sluchovým postižením využívají v České republice převážně dvouruční prstovou abecedu, oproti tomu na východní Moravě a Slovensku se preferuje jednoruční prstová abeceda. Za mezinárodní formu je považována americká prstová abeceda. V roce 1963 bylo takto rozhodnuto na Kongresu WFD (Fikejs, 2017).

3 Vzdělávání osob se sluchovým postižením

Následující kapitola popisuje vzdělávání osob se sluchovým postižením. V první části je popsána historie: od nejstaršího období dějin až po zakládání prvních ústavů pro osoby se sluchovým postižením, a zároveň je zde popsána i historie péče o osoby se sluchovým postižením u nás. Druhá část kapitoly je věnována současnému systému vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR.

3.1 Historie vzdělávání osob se sluchovým postižením

3.1.1 Nejstarší období dějin, starověk, středověk

S jistotou můžeme tvrdit, že sluchové postižení se vyskytovalo ve všech historických obdobích. Snahy vychovávat a vzdělávat neslyšící děti jsou stejně staré jako výskyt osob se sluchovým postižením v rámci slyšící populace (Uherík, 1990).

Pro nejstarší období dějin, ale i pro období starověku, je typický represivní přístup k osobám s jakýmkoliv zdravotním postižením, tedy nejen s postižením sluchovým. Represe v této době znamenala nejen segregaci osob s postižením, ale také jejich perzekuci či dokonce přímou fyzickou likvidaci. Jedinec s postižením byl brán jako článek, který by mohl oslabit a ohrozit celou společnost, a proto z ní byl v zájmu celé skupiny vyloučen (Hampl, 2013).

Neslyšící a nemluvicí osoba byla vždy společensky nápadná. V římském státě ani v řecké obci se s neslyšícími ve veřejném životě občanů nepočítalo - neslyšící tak žili po dlouhou dobu na okraji společnosti a pokusy o jejich výchovu a vzdělávání byly pouze výjimečné, navíc se často týkaly jen bohatých dětí ze šlechtických rodin (Poul, 1996). Největší škodu, i když nechtěnou, způsobil neslyšícím Aristoteles, který ve své knize napsal, že *„ti, kdo neslyší od narození, nebudou mít rovněž řeči – hlas jim určitě nechybí, nemají však řeči“* a překlad této věty se po vytržení z celého kontextu posunul až na následující znění: *„ti, kteří se narodí neslyšící, budou také neschopni myšlení“*. Jelikož byly Aristotelovy myšlenky po téměř dvě tisíciletí považovány za výroky, o kterých není třeba pochybovat, nikdo se o vzdělávání neslyšících osob až do 16. století nepokusil. Aristoteles byl také pravděpodobně prvním člověkem v historii, který se zabýval o problematiku hluchoněmoty (Hrubý, 1998, str.44).

Názor Aristotela se podařilo prolomit renesančnímu učenici Roelofu Huysmanovi, známému spíše pod jménem Rudolph Agricola, který ve své posmrtně vydané knize

napsal doslova: „*Viděl jsem člověka, který od kolébky neslyšel a byl tudíž také němý, který se naučil rozumět všemu, co bylo napsáno jinými osobami a který vyjadřoval písemně všechny své myšlenky, jako by mohl používat slova.*“ Tímto výrokem došlo ke zboření mýtu, že lidé potřebují k myšlení slyšet slova (Hrubý, 1998, str. 44).

3.1.2 Novověk a skutečné vzdělávání osob se sluchovým postižením

Do 16. století byly pokusy o vzdělávání osob se sluchovým postižením spíše výjimečné a především nesystematické. Za počátky jejich skutečného vzdělávání lze tedy považovat až vznik několika evropských škol – mluvíme o škole španělské, anglické, francouzské a německé (Hampl, 2013).

Španělská škola

Za prvního skutečného učitele neslyšících osob je považován benediktinský mnich a šlechtic Pedro Ponce de Leon (1520 - 1584), který založil školu pro neslyšící v klášteře sv. Salvátora. Jeho žáci pocházeli pouze ze šlechtických rodin.

Dalšími významnými učiteli, kteří však pracovali bez větší návaznosti na Pedra Ponce, byli Ramírez de Carrión (1579 -1652) a Juan Martin Pablo Bonet (1579 - 1633). Jejich žáky byly neslyšící děti, které se taktéž narodily do šlechtických rodin. Tyto děti byly vyučovány přímo v rodinách soukromými učiteli, kteří kladli důraz na výuku mluvení, čtení a psaní za pomoci prstové abecedy (Znakový jazyk, 2017).

Juan Martin Pablo Bonet vydal v roce 1620 knihu *Převedení slov v jejich jednoduché prvky a umění, jak učit hluché mluvit*, která je považována za první skutečný průlom v problematice vyučování neslyšících osob. Historikové však často zdůrazňují, že Bonet se v této knize považuje za jediného objevitele metody vyučování neslyšících, a přitom nezmiňuje práci ani Pedra Ponce, ani Ramírez de Carrióna (Hampl, 2013).

Anglická škola

Mezi nejvýznamnější osobnosti anglické školy, která byla velice ovlivněna školou španělskou a v mnohém na ni také navazovala, patří John Bulwer, William Holder a John Wallis (Hampl, 2013).

John Bulwer byl anglický lékař, který se zasloužil o zdokonalení a rozšíření prstové abecedy, jelikož byl přesvědčen, že její užití může vést k zdokonalení artikulace. V roce 1644 vydal dvě knihy *Chirologie aneb přirozená řeč rukou* a *Chironomie aneb umění manuální rétoriky*, v kterých chirologií nazývá prstovou abecedu a chironomií znakovou

řeč. O 4 roky později, roku 1648, vydal knihu *Philocophus aneb přítel hluchoněmého*, která je považována za průlomové dílo, protože to je první práce, která se systematicky zabývá odezíráním (Hampl, 2013). Bulwer v této knize prohlásil, že „slyšení očima je velmi delikátní umění, jímž může bystré a pozorné oko podle pohybu rtů slyšet i to, co mluví kterákoliv osoba“ (Hrubý, 1998, str.49).

William Holder se věnoval zejména analýze hlásek a kladl důraz na odezírání a jeho výuku. John Wallis se zabýval nejen artikulací, ale také fonací a zdůrazňoval, že neslyšící jsou schopni se učit nápodobou (Hampl, 2013). Oba zmiňovaní byli členy Královské společnosti a jejich přehled o prvenství mezi anglickými učiteli neslyšících je pravděpodobně ze všech sporů, které byly v 17. století velice často a vášnivě vedeny, nejznámější (Hrubý, 1998).

Francouzská škola

Mezi nejvýznamnější osoby francouzské školy patří bezesporu Jacobo Rodríguez Pereira (1715 – 1780). Pereira uzpůsobil Bonetovu španělskou jednoruční abecedu pro francouzštinu a pojmenoval ji daktylogie. V této abecedě jednotlivé znaky neodpovídaly písmenům, ale fonémům (Hampl, 2013).

Pereira se také jako první pokusil o systematické rozdělení osob se sluchovým postižením a jeho rozdělení zní následovně - osoby absolutně hluché, o něco lépe na tom byly osoby, které sluchem vnímají silné hřmoty a nejlépe pak osoby, které kromě hřmotů rozlišují i některé hláskové zvuky (Hrubý, 1998).

Neméně významným představitelem byl Charles Michel de l'Épée (1712 – 1789), který roku 1770 založil první školu pro neslyšící v Paříži, která později nesla název Národní institut pro neslyšící. Jelikož bylo vzdělávání na této škole bezplatné, poskytl de l'Épée možnost vzdělávat se velkému počtu neslyšících. Mimo jiné je de l'Épée považován za průkopníka v používání znakového jazyka, a navíc se zasloužil o uznání znakového jazyka jako přirozeného jazyka neslyšících (Hampl, 2013).

Po smrti de l'Épée byl ředitelem Národního institutu pro neslyšící jmenován jeho žák Roch Ambrosie Cucurron Sicard, který vydal vůbec první slovník znakového jazyka pod názvem *Teorie znaků* (Hrubý, 1998).

Německá škola

Hlavním představitelem německé školy byl Samuel Heinicke (1727 – 1790), který se při vzdělávání neslyšících nejdříve inspiroval francouzskou školou a využíval prstovou abecedu. Jelikož se mu však pedagogicky příliš nevedlo, přešel k využití psané formy jazyka a postupně začal klást důraz výhradně na výuku mluvené řeči. Díky Heinickemu je tedy německá škola protikladem k ostatním školám, protože tvrdil, že výuka mluvené řeči je jediným efektivním způsobem vytváření pojmů (Potměšil, 2003).

Johann Conrad Amman (1669 – 1724) je dalším představitelem německé školy. Amman se názorově shodoval s Heinickem. V roce 1692 a 1700 vydal knihy, ve kterých popisuje své postupy artikulačních metod, kdy pro každou hlásku vytvořil metodu jejího vyvozování. Byl prvním představitelem, který popsal využití logopedického zrcadla a je považován za zakladatele oralismu (Znakový jazyk, 2017).

Milánský kongres

Milánský kongres učitelů neslyšících byl zahájen 6. září 1880 a byl zcela zlomovou událostí v historii výchovy a vzdělávání osob se sluchovým postižením. Do této doby vedle sebe existovaly dvě metody – metoda francouzská, která využívala ve vzdělávání neslyšících znakový jazyk, prstovou abecedu a písmo, a metoda německá, někdy též nazývána orální, podle které byla jediným možným přístupem ke vzdělávání osob se sluchovým postižením výuka mluvené řeči (Hampl, 2013). Situace po kongresu se radikálně změnila, jelikož jeho prezident Abba Guilio Tarra navrhl, aby kongres přijal rezoluci, která zněla: "Účastníci kongresu, berouce v úvahu nezpochybnitelnou nadřazenost mluvy nad znaky při znovu zařazování neslyšících do společnosti a ve snaze poskytnout jim perfektnější znalost jazyka, prohlašují, že orální metoda musí být preferována nad znaky ve vzdělávání a výchově hluchoněmých.". Rezoluce byla kongresem přijata, byla schválena 160 hlasy proti hlasům 4, a jedinou možnou metodou ve vzdělávání neslyšících se stala orální metoda (Hrubý, 1998, str.57).

Situace u nás

Vývoj výchovy a vzdělávání osob se sluchovým postižením byl v Čechách a na Moravě prakticky totožný jako vývoj ve světě.

První významnou osobností z českých dějin, která se zajímala o osoby se sluchovým postižením, byl Jan Ámos Komenský, který nedělal rozdíly mezi zdravými lidmi a lidmi s postižením, a prosazoval zásadu vzdělávání pro všechny. Důkazem je následující

citace z Komenského knihy Vše výchova: „Je otázka, zda tedy i slepí, hluchí a zaostalí (jimž se totiž pro ústrojný nedostatek nemůže něco dostatečně vštípit), mají být přibráni ke vzdělávání? Odpovídám: Z lidského vzdělání se nevynímá nic, leč nečlověk. Pokud tedy mají účast na lidské přirozenosti, potud mají mít účast na vzdělání. Ba spíš tím více pro větší nutnost vnější pomoci, i když si příroda pro vnitřní nedostatek nemůže dosti pomoci sama. Zejména, když příroda, bylo-li jí po některé stránce zabráněno rozvinouti svou sílu, rozvíjí ji po jiné stránce tím zdatněji, jen když se jí pomůže. Vždyť příklady ukazují zřejmě, že od narození slepí vyspěli jen za pomoci sluchu ve znamenité hudebníky, právníky, řečníky atd., podobně jako od narození hluchí vyspěli ve vynikající malíře, sochaře a řemeslníky.“ (Hrubý, 1998, str. 48).

Nejstarším ústavem u nás a zároveň pátým nejstarším ústavem v Evropě byl Pražský ústav pro hluchoněmé otevřený v roce 1786. Tento ústav byl založen u příležitosti návštěvy Josefa II. v Praze – jeho návštěva měla být oslavena založením dobročinného ústavu a na doporučení přímo Josefa II. byl tento ústav věnován hluchoněmým. Zpočátku zde bylo pouze šest chovanců a prostory se nacházely v jednom z domů naproti Novoměstské radnici. Prvním ředitelem se stal pater Karel Berger, který vzdělával žáky pomocí prstové abecedy (Znakový jazyk, 2017).

Mezi další významné osobnosti spojené s touto institucí patří Václav Frost, který stál v jejím čele od roku 1841. Frost byl velkým zastáncem a propagátorem znakového jazyka a vypracoval metodiku vzdělávání osob se sluchovým postižením, která bývá označována jako „Frostova kombinovaná metoda“ (Hampl, 2013).

Pražská Frostova metoda" je bilingvální vzdělávání neslyšících, jejímž principem je, že v některých předmětech se vyučuje ve znakovém jazyce bez mluvení a v jiných se mluví bez ukazování, neboť neslyšící budou muset žít ve světě slyšících i neslyšících. Václav Frost předběhl o desítky let svou dobu a jeho metoda byla v 60. letech znovuobjevena ve Skandinávii (Znakový jazyk, 2013).

Po ústavu v Praze byly zakládány i ústavy v jiných městech – v roce 1829 v Brně, v roce 1858 v Litoměřicích, v roce 1871 v Českých Budějovicích, v roce 1894 Zemský ústav pro hluchoněmé v Lipníku nad Bečvou a v roce 1907 Ústav pro německé děti v Olomouci (Hampl, 2013).

3.2 Integrace versus inkluze

Základem pro slovo *integrovat* je latinské sloveso *integrate*, které znamená sjednocovat, scelovat a přídavné jméno *integer*, které znamená nedotčený, celý.

Integrace bývá nejčastěji definována jako oboustranný psychosociální proces sbližování majority intaktních s minoritou znevýhodněných, avšak neznamena přizpůsobení se minority majoritě, ani majority minoritě, ale vyjadřuje způsob života a základní právo svobodné volby pro společný život (Hájková, 2005).

Naproti tomu pojem *inkluze* je v pedagogickém slovníku vysvětlen jako zapojování jedinců s postižením do hlavního proudu dění ve společnosti. Inkluze se snaží odstraňovat diskriminaci osob se zdravotním postižením ve vzdělávání, socializaci, enkulturaci i ergotizaci. Integrace a inkluze bývají často chybně uváděny jako ekvivalenty, i když se o ekvivalenty nejedná (Průcha, 2003).

Hájková uvádí, že oba pojmy – integrace a inkluze – nedosáhly dosud definitivního vymezení v naší odborné literatuře, ani ve vztahu k sobě navzájem. Pojem inkluze je chápán v širším významovém smyslu ve srovnání s termínem integrace. V České republice je častěji využíván termín integrace (Hájková, 2005).

Velice dobře jsou zásadní rozdíly mezi integrací a inkluzí znázorněné v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2

INTEGRACE	INKLUZE
Zaměření na potřeby jedince s postižením	Zaměření na potřeby všech vzdělávaných
Expertizy specialistů	Expertizy běžných učitelů
Speciální intervence	Dobrá výuka pro všechny
Prospěch pro integrovaného žáka	Prospěch pro všechny studenty
Dílčí změna prostředí	Celková změna školy
Zaměření na vzdělávání jedince s postižením	Zaměření na skupinu a školu
Speciální programy pro studenta s postižením	Celková strategie učitele
Hodnocení studenta expertem	Hodnocení učitelem, zaměření na vzdělávací faktory

(Osobnostní rozvoj pedagoga, 2017)

V současné době je společné vzdělávání dětí, žáků a studentů v rámci hlavního vzdělávacího proudu jednou z priorit Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, jelikož novela školského zákona garantuje s účinností od 1. září 2016 právo dětí na tzv. podpůrná opatření – ty pomohou překonávat znevýhodnění, ať už se jedná o děti a žáky se zdravotním postižením, ale zároveň o děti a žáky ze sociálně znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí nebo žáky nadané (Národní ústav pro vzdělávání, 2017).

3.3 Současný vzdělávací systém osob se sluchovým postižením v ČR

Hlavním cílem výchovy a vzdělávání jedince se sluchovým postižením je maximální rozvoj všech stránek osobnosti a úspěšná socializace.

Pro výběr kvalitního a nejvhodnějšího výchovně-vzdělávacího procesu je třeba uvědomit si rozmanitost sluchových poruch a odlišný přístup, který se při výchově a vzdělávání využívá. Nepochybně nejdůležitějšími kritérii pro volbu vhodné formy výchovně-vzdělávacího procesu je stupeň postižení, ale i upřednostňovaný komunikační systém (Šance dětem, 2017).

3.3.1 Dítě se sluchovým postižením ve speciální škole

Významnou výhodou speciální školy (mateřské či základní) pro sluchově postižené je přítomnost odborníků chápajících potřeby dětí se sluchovým postižením, navíc v některých školách pracují neslyšící pedagogové, kteří mohou být pro děti se sluchovým postižením identifikačními vzory. Dále může být pozitivně vnímán fakt, že ve speciální škole bude méně žáků a že se jim tedy učitelé mohou více věnovat a speciální školy bývají mnohem lépe vybaveny didaktickými a kompenzačními pomůckami než školy běžné.

Na druhou stranu se na speciální školy snáší vlna kritiky ze strany rodičů, neboť pracovníci těchto škol tvoří díky svojí specializaci relativně uzavřené týmy a vzniká tím potenciální riziko ustrnutí v zajetých kolejích a nedostatek tendencí hledat nové přístupy a trendy, největší kritika však nepochybně směřuje ke vzdělávacím programům škol pro sluchově postižené a k jejich internátům (Hudáková, Okrouhlíková, 2006).

3.3.2 Mateřské školy

Mnoho dětí se sluchovým postižením chodí alespoň poslední rok před nástupem školní docházky do speciální mateřské školy při některé základní škole pro sluchově postižené. Odborníci se shodují, že docházka do specializované mateřské školy je pro děti se sluchovým postižením velice důležitá. Oproti běžné mateřské škole se zde děti učí sluchovou výchovu, nácvik odezírání, tvoření a rozvíjení řeči apod. (Janotová, 1996).

Důvody, proč rodiče volí speciální mateřskou školu

Dle Jungwirthové (2015) se jedná o děti, které mají dobře kompenzovanou sluchovou vadu a nemají žádné přidružené postižení, které by jejich integraci výrazným způsobem ztížilo – řeč je tedy o dětech, které jsou vhodné k integraci do běžných mateřských škol, ale jejichž rodiče se z nějakého důvodu rozhodli pro školku speciální.

Rodiče často volí mateřskou školu speciální, protože mají strach, že by dítě situaci v běžné mateřské škole nezvládlo a autorka s tímto argumentem souhlasí, ale předkládá zde názor, zda by pro takové dítě nebylo lepší rok s nástupem do mateřské školy počkat, strávit tento rok doma s matkou a případně dalšími sourozenci a rozvíjet tak řeč při běžných a stále se opakujících situacích (nakupování, vaření, uklízení) a o rok později nastoupit rovnou do běžné MŠ.

Častým argumentem rodičů je, že dítě bude mít v speciální mateřské škole každý den logopedii - důležité je mít v tomto případě na paměti, že ani sebelepší logoped neudělá práci za rodinu, a proto je ideální, má-li mít logopedie nějaký efekt, aby byl vždy přítomen jeden z rodičů a pozorně sledoval, jak se co dělá, a všechny tyto informace pak používal při běžné každodenní komunikaci s dítětem doma.

V neposlední řadě bývá rodiči mnohdy argumentováno, že se dítě naučí ve speciální mateřské škole znakovat a že ve speciální mateřské škole bude méně dětí (Jungwirthová, 2015).

3.3.3 Základní školy

Než dítě se sluchovým postižením nastoupí do školy, je u něj posuzována dosažená úroveň celkového vývoje – jedná se o tzv. test školní zralosti – při které se zjišťuje úroveň zralosti centrální nervové soustavy (Horáková, 2011).

V roce 1991 byla v České republice zrušena původní kategorizace škol podle stupně sluchového postižení (tato kategorizace rozlišovala základní školy pro neslyšící,

nedoslýchavé a žáky se zbytky sluchu) a veškeré školy dostaly jednotný název školy pro sluchově postižené. Touto změnou došlo k vytvoření prostoru pro volnější aplikaci výchovně-vzdělávacích metod a vzdělávacích programů a v současné době vychází tvorba školních vzdělávacích programů na jednotlivých školách z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (Horáková, 2011).

V České republice mohou děti se sluchovým postižením navštěvovat hned několik specializovaných základních škol. Často jsou tyto školy spojeny se střední školou nebo s mateřskou školou. Seznam základních škol pro sluchově postižené – viz příloha č. 2.

Důvody, proč rodiče volí speciální základní školu

Naprostá většina rodičů volí pro své dítě speciální základní školu pouze v tom případě, že dítě má ještě v šesti či sedmi letech tak velké komunikační opoždění, že by běžnou výuku nezvládlo ani s dopomocí asistenta pedagoga. Většina z těchto dětí nemá dobrou kompenzaci sluchu a komunikuje primárně znakovým jazykem, proto potřebuje školu, kde se vyučuje s podporou znaků. Bývají to často bystré děti ze sociálně slabých rodin, je jim nejsou schopny zajistit kvalitní kompenzaci sluchu. Další skupinou jsou pak děti, které mají sluchovou vadu slušně kompenzovanou, ale kde se proti předpokladům mluvená řeč nevyvíjí dostatečně rychle, obvykle se jedná o děti s kombinací vady sluchu a vývojové dysfázie, případně s kombinací sluchové vady a lehkého rozumového opoždění (Jungwirthová, 2015).

3.3.4 Střední školy

Výběr střední školy je pro jedince se sluchovým postižením stejně důležitý jako pro jedince z intaktní společnosti. Výběr školy nemůžeme považovat za jednorázovou akci, která by se dala uspěchat, ale naopak je třeba zkoumat nadání, schopnosti a zdravotní předpoklady jedince (Horáková, 2011).

Mezi střední školy pro sluchově postižené patří střední odborná učiliště, praktické školy, střední odborné školy, ale i gymnázia. Seznam středních škol a studijních oborů, které nabízejí – viz příloha č. 3.

3.3.5 Vysoké školy

Možnost studovat na vyšších odborných a vysokých školách se neslyšícím v České republice začala postupně otevírat od začátku 90. let. Studenti se sluchovým postižením mohou studovat na jakékoliv škole v zemi, avšak dva vysokoškolské obory byly v ČR založeny speciálně s ohledem na studium neslyšících zájemců. Oba jsou otevřeny

i slyšícím jedincům, ale hlavně jsou přizpůsobeny specifickým potřebám neslyšících. Veškerá výuka, která probíhá orálně, je zároveň tlumočena do znakového jazyka a je přítomen i zapisovatel.

Výchovná dramatika pro neslyšící na Divadelní fakultě Janáčkovy akademie múzických umění v Brně je prvním specializovaným bakalářským oborem, založeným v roce 1992. Tento obor navštěvuje zpravidla 5-8 studentů ročně, včetně studentů zahraničních. Absolventi oboru se uplatňují jednak jako lektori kurzů – pohybových, výtvarných, relaxačních, ale zároveň mohou najít uplatnění v divadelní praxi.

Druhým oborem je bakalářský a následně navazující magisterský obor Čeština v komunikaci neslyšících na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, otevřený poprvé v roce 1998. Tento obor má mimořádný význam pro postavení komunity Neslyšících v ČR. Obor nabízí tři specializace: odbornou, pedagogickou/komunikační a tlumočnickou, která je určena jen slyšícím studentům a jejíž absolventi se uplatňují jako tlumočníci či lektori znakového jazyka. Naproti tomu absolventi odborné specializace hrají velmi podstatnou roli v lingvistickém výzkumu znakového jazyka a často jsou také viděni ve vedoucích pozicích v organizacích neslyšících nebo speciálních školách (např. Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící, Pevnost, Ulita) a právě oni jsou často iniciátory změn v celém systému vzdělávání a služeb pro neslyšící (Grantadvisor, 2017).

3.3.6 Legislativní opatření

Aktuálně jsou náležitosti a strategie vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením v podmínkách České republiky upraveny následujícími normativně právními akty:

- zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon);
- zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnicích;
- vyhláška č. 197/2016 Sb., kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další vyhlášky
- vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných (platná od 1.9. 2016).
(Šance dětem, 2017)

Zákon č. 561/2005 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) stanovuje, že podle tohoto zákona mají děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou nebo školským zařízením – tyto opatření spočívají například v poradenské pomoci, úpravě podmínek při přijímání ke vzdělávání, úpravě očekávaných výstupů, možnosti vzdělávat se dle individuálního vzdělávacího plánu, možnosti využívat kompenzační pomůcky atd. (Práce pro ZP, 2017).

3.3.7 Surdopedické zásady

Při pedagogické práci s osobami se sluchovým postižením (zejména pak s dětmi a mládeží) jsou uplatňovány všechny obecné pedagogické a didaktické zásady, které se osvědčují ve vzdělávání intaktní populace (například systematickosti, individuální přístup, názornost aj.). Pulda (1992) a Potměšil (2003) však vymezují několik dalších zásad, jejichž dodržování je pro úspěch pedagogického působení na osoby se sluchovým postižením nezbytné:

- včasnost odborného surdopedického působení;
- komunikativnost;
- rozdíl v přístupu dle charakteru sluchového postižení;
- respektování vývojových zvláštností osob se sluchovým postižením;
- přiměřená náročnost a důslednost;
- specifická názornost a aplikace do praxe;
- systematickosti;
- začlenění znalostí do aktivní pojmové zásoby;
- rozvíjení návyku čtení a psaní (Langer, 2013).

4 Pracovní uplatnění osob se sluchovým postižením

4.1 Legislativní opatření

Samotné zaměstnávání zdravotně postižených není možné uskutečnit bez určitých legislativních opatření. V oblasti legislativy jsou přijata opatření, která směřují k vyrovnávání příležitostí v oblasti zaměstnávání pro osoby, které jsou znevýhodněné.

V následující kapitole jsou zákony týkající se problematiky zaměstnávání osob se zdravotním postižením ve stručnosti shrnuty a jejich celé znění je možné nalézt na konci práce v seznamu příloh.

Článek 29 Listiny základních práv a svobod č.2/1993 Sb., stanovuje, že osoby se zdravotním postižením mají právo na zvláštní pracovní podmínky, na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvýšenou ochranu v pracovních vztazích.

Zákoník práce č.262/2006 Sb., stanovuje povinnost zaměstnavatele zaměstnávat osoby se zdravotním postižením a vytvářet podmínky pro jejich zaměstnávání na náklad zaměstnavatele, a to jak technickými, tak organizačními opatřeními (obzvláště úprava pracovních podmínek, úprava pracovišť, zaškolení zaměstnanců aj.)

Zákon č.198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), zakazuje diskriminaci v právu na zaměstnání a v přístupu k zaměstnání, v členství a činnosti v odborových organizacích, v přístupu k povolání a podnikání, v přístupu ke zdravotní péči, v přístupu ke vzdělávání, v přístupu ke zboží a službám aj.

Zákon č. 435/2004 Sb. (zákon o zaměstnanosti) stanovuje povinnost zaměstnavatelům s více než 25 zaměstnanci zaměstnat nejméně 4% osob se zdravotním postižením z celkového počtu pracovníků. Dále zakazuje jakoukoli diskriminaci při uplatňování práva na zaměstnávání – tedy i z důvodu zdravotního stavu. V tomto zákoně je mimo jiné zakotvena úprava chráněného pracovního místa, příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením, pracovní rehabilitace a kvalifikace aj.

Mezi další zákony a vyhlášky patří Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, který upravuje poskytování peněžitých dávek osobám se zdravotním postižením určených ke zmírnění sociálních důsledků jejich

zdravotního postižení. Dále Vyhláška MPSV č. 388/2011 Sb., která upravuje seznam druhů a typů zvláštních pomůcek určených osobám se zdravotním postižením.

V neposlední řadě upravují práva osob se zdravotním postižením na zaměstnávání tyto zákony: Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře; Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu; Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci (Práce pro ZP, 2017).

4.2 Profesní uplatnění osob se sluchovým postižením na trhu práce

Práce má v životě každého jednotlivce zásadní postavení a každý má právo na uplatnění na volném trhu práce podle svých možností a schopností. Ty jsou ovšem u člověka se sluchovým postižením do jisté míry omezeny. Pracovní uplatnění člověka se sluchovým postižením je provázáno řadou problémů a komplikací (Horáková, 2011).

Z objektivního hlediska lze charakterizovat dva hlavní důvody, proč lidé se sluchovým postižením mají větší problémy s pracovním uplatněním. Prvním z těchto důvodů je komunikační bariéra, která zapříčiňuje nejen obtíže v komunikaci s potenciálními zaměstnavateli, ale i problémy při komunikaci v rámci pracovního výkonu.

Neschopnost přijímat, zpracovávat a vyjadřovat obsahy sdílených informací mluvenou řečí a jazykem, bývá častou příčinou dosažení nižší profesní kvalifikace (vyučení nebo obory bez maturity), což je bráno jako druhý hlavní důvod (Práce pro ZP, 2017).

V roce 2006 vznikla v České republice nevládní nezisková organizace s názvem **Agentura Profesního Poradenství pro Neslyšící, o.s.** (zkratka APPN, o.s.) (Horáková, 2011). Nyní tato organizace nese název **Tichý svět** a je vůbec největší obecně prospěšnou společností, která se specializuje na osoby se sluchovým postižením a jejich zaměstnávání. Na svých stránkách se organizace prezentuje takto: „v obecně prospěšné společnosti Tichý svět (dříve APPN) pomáháme neslyšícím vyjít z izolace. Usilujeme o jejich rovnoprávné postavení zejména na trhu práce a ve vzdělávání. Snažíme se prostřednictvím našich služeb odstraňovat komunikační bariéry. Naším cílem je co nejvíce podporovat aktivitu a vlastní úsilí klienta, pomáháme neslyšícím získat práci a udržet si ji.“ (Tichý svět, 2017).

Tichý svět provozuje online nonstop tlumočnickou službu, která zajišťuje bezbariérovou komunikaci v případě telefonování na tísňové linky, dále běžnou telefonickou komunikaci s lékařem, úřady, zaměstnavatelem nebo školou. Služba funguje také jako náhrada fyzicky přítomného tlumočníka na poradách a různých jednáních, ať již u lékaře, na úřadě apod., kterých se účastní slyšící a neslyšící. Organizace zajišťuje tlumočení hudby, písní či divadelních vystoupení do znakového jazyka, tlumočnické workshopy a semináře o znakovém jazyce, komunikaci neslyšících a tlumočení.

Tichý svět pořádá kulturní akce, snaží se zvýšit informovanost společnosti o kultuře a světě neslyšících a znakovém jazyce. Organizace vybudovala Tichou kavárnu – první pražskou kavárnu s neslyšící obsluhou, kde pracují neslyšící kolegové také na pozici cukrářů a kuchařů. Ve spolupráci s neslyšícími lektory provozují Tiché zprávy a realizují kurzy znakového jazyka pro veřejnost (Tichý svět, 2017).

Na internetových stránkách www.praceprozp.cz je možné najít seznam doporučených a vhodných profesí a pracovních pozic pro jedince se sluchovým postižením, zpracovaných v tabulce č. 3.

Tabulka č. 3

Učňovské obory	cukrář, elektrikář, krejčí, kuchař, malíř (natěrač, lakýrník), pekař, zahradník, zámečník, automechanik, obuvník, knihař
Technické obory	asistent zubního technika, IT specialista, fotograf, technik v divadlech, nábytkářství atd.
Humanitní obory	český jazyk a znakový jazyk neslyšících, psychologie
Pedagogické obory	speciální pedagogika – surdopedie, andragogika
Umělecké obory	herectví pro neslyšící
Administrativa (především pro nedoslýchavé)	odborný referent, poštovní doručovatel
Služby pro veřejnost	úklid, pokojová služba, služba v prádelnách, kosmetička, pedikérka, modeláž nehtů atd.

5 Současné možnosti vzdělávání a pracovního uplatnění osob se sluchovým postižením

5.1 Cíle výzkumu a metodologie

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jak vysoké je dosažené vzdělání osob se sluchovým postižením a v jakém oboru, v jakých oborech se respondenti pracovně uplatňují a zda se obor studia shoduje s oborem, ve kterém jsou zaměstnáni. Dále bylo výzkumným cílem zjistit, zda měli respondenti problémy s hledáním vhodného zaměstnání či zda se setkali s ochotou či neochotou zaměstnavatele zaměstnávat osobu se sluchovým postižením.

Výzkumné otázky

1. Setkávají se osoby se sluchovým postižením s diskriminačním jednáním během svých studií?
2. Dosahují osoby se sluchovým postižením nižšího stupně vzdělání kvůli jejich sluchovému handicapu?
3. Pracují osoby se sluchovým postižením v oboru, který vystudovali nebo v kterém se vyučili?
4. Setkávají se osoby se sluchovým postižením při hledání pracovního místa s diskriminačním jednáním za strany zaměstnavatelů?
5. Jsou osoby se sluchovým postižením spokojeny se svým zaměstnáním?

Metodologie

Při výzkumném šetření byla využita metoda kvalitativního výzkumu, konkrétně technika polostrukturovaného neboli částečně řízeného rozhovoru. Seznam otázek je možné nalézt v příloze č. 5. Tento seznam byl předem připravený, ale v průběhu rozhovoru byly otázky dle situace odebírány, přidávány či pozměňovány. Rozhovorům byla přítomna tlumočnice znakového jazyka a byly uskutečněny v červnu 2017.

5.2 Kazuistiky

5.2.1 Respondent č. 1

Respondentem č. 1 byl muž ve věku 52 let a jednalo se o jediný rozhovor, u kterého nebyla přítomna oficiální tlumočnice, ale o přetlumočení český jazyk – znakový jazyk – český jazyk se postaral respondentův syn, který se rozhovoru zúčastnil.

Stupeň postižení u respondenta č. 1 je úplná hluchota a sluchové postižení se u něho projevilo ihned po narození. Oba rodiče respondenta byli slyšící (ani v širší rodině nebyl žádný člen se sluchovým postižením) a komunikace s nimi probíhala za pomoci znakového jazyka, který se po narození respondenta naučili.

Sluchadla respondent č. 1 nevyužívá, jelikož by jejich využití nemělo díky míře postižení žádný význam, a mezi kompenzační pomůcky, které respondent běžně používá, patří především tužka a papír. Tužku a papír respondent nejčastěji využívá i v komunikaci se slyšící společností na běžných místech – je zvyklý si již doma připravit na papír text, který pak předloží například úředníci, a obdobným způsobem využívá i mobilní telefon například v obchodě, jelikož nemůže-li najít dané zboží, vyhledá si jeho obrázek na internetu a ukáže ho obsluze, která mu pak s hledáním pomůže. Respondent také relativně často využívá, když jsou pro to vhodné podmínky, odezírání ze rtů. V nejzazších případech, kdy jde respondent na zcela nové místo nebo na místo, kde by dané komunikační techniky pravděpodobně nestačily, využívá doprovodu syna, který mu dělá tlumočníka, stejně jako u našeho rozhovoru.

Dotazovaný nedělá při vyhledávání přátel rozdíly mezi slyšící a neslyšící společností, ale přirozeně má více přátel z neslyšící společnosti, jelikož pravidelně chodí na akce pro neslyšící a dochází i do klubu neslyšících. Naopak při hledání partnerky dává přednost ženám se sluchovým postižením a tomuto faktu nasvědčuje i to, že obě jeho bývalé partnerky měly sluchové postižení.

Respondent č. 1 navštěvoval specializovanou mateřskou a základní školu pro sluchově postižené v Praze ve Výmlově ulici a poté se vyučil na taktéž specializované střední škole pro sluchově postižené v Praze v Holečkově ulici – respondent zde absolvoval čtyřletý studijní obor strojní mechanik. Na střední škole byl dotazovaný velice spokojený, našel si zde spoustu přátel, se kterými je v kontaktu dodnes, a rád na léta strávená na této škole vzpomíná.

Co se týká respondentových zkušeností se zaměstnáním, tak vystřídal spoustu pracovních pozic - mimo jiné pracoval několik let právě v oboru, který má vystudovaný, tedy jako zámečník. V současnosti pracuje již 10 let u téže firmy jako doplňovač mléčných výrobků. S tímto zaměstnáním je respondent velice spokojený, ale jinak je dle jeho slov těžké najít se sluchovým postižením dobrou práci za slušné peníze. Několikrát se setkal při shánění práce s diskriminací způsobenou jeho sluchovým handicapem a to i přesto, že pro danou pozici nebyl sluch potřeba.

Obecně je respondent č.1 se svým postižením smířený. Samozřejmě v rozhovoru podotkl, že v některých zcela běžných životních situacích velice často vidí, jaké výhody oproti němu mají slyšící lidé. Dle jeho slov mu snad nejvíce chybí možnost běžného telefonování, i když sám přiznal, že v dnešní době, kdy jsou již obvyklé videohovory, se i tato nevýhoda sluchového postižení vytrácí.

5.2.2 Respondent č. 2

Respondentem č.2 byla žena ve věku 29 let.

Respondentka je od narození těžce nedoslýchavá. Sluchové postižení se v jejich rodině dědí již po několik generací, oba rodiče má sice slyšící, ale sestra otce je taktéž sluchově postižená. Jakmile matka respondentky zjistila, že je její dcera sluchově postižená, začala dojíždět na kurzy znakového jazyka do Prahy, otec již základy znakového jazyka uměl díky své sestře. Rodiče respondentky s ní již od útlého dětství komunikovali ve znakovém jazyce, ale zároveň dotazovaná docházela na logopedii, aby měla přístup i k mluvenému jazyku.

Respondentka č.2 využívá z kompenzačních pomůcek sluchadlo, vibrační budík a jelikož plánuje rodinu, tak si již opatřila světelnou signalizaci pláče dítěte. Dle jejích slov u ní běžná komunikace se slyšící společnostmi funguje celkem dobře – pokaždé, když přijde s někým novým do kontaktu, tak hned na začátku konverzace vždy upozorní na to, že je sluchově postižená a pak už komunikace záleží na konkrétních lidech, a především jejich možnostech, náladě, ochotě a trpělivosti. Služeb tlumočnicka příliš nevyužívá, na úřadech si vystačí s psaním na papír.

Většina přátel respondentky je neslyšících nebo sluchově postižených. Tato přátelství vznikají hlavně proto, že dotazovaná velice často chodí na akce pro sluchově postižené, a tak s lidmi se stejným postižením přichází do kontaktu. Respondentka má nejraději

tlumočené divadlo a různé fotografické akce, ale zároveň ráda dochází na znakovárnu, což jsou přednášky a besedy na konkrétní témata.

Dotazovaná navštěvovala mateřskou a základní školu pro sluchově postižené v Brně. Na základní škole se setkala se spoustou neslyšících učitelů, kteří využívali znakový jazyk a nemohla si stěžovat na jejich přístup jak ke studentům, tak k vyučování. Naopak střední škola, taktéž pro sluchově postižené v Brně, pro ni byla zklamáním, jelikož vyučující byli většinou slyšící a neuměli znakovat. Navíc v době, kdy respondentka studovala střední školu, se teprve začínalo ve větší míře s asistenty pedagoga a dotazovaná si připadala jako „pokusný králík“. Na vysokou školu se respondentka nedostala. Domnívá se, že to bylo tím, že si vybrala těžký obor (speciální pedagogika na Masarykově univerzitě v Brně) a také tím, že nebyla vnitřně přesvědčená, že chce po zkušenostech ze střední školy pokračovat ve studiích.

V současnosti pracuje respondentka č. 2 v Tichém světě jako asistentka PR a marketingu. Její práce spočívá v připravování tiskovin, spolupráci s Tichými zprávami a připravování akcí, které mají veřejnost upozornit na problematiku sluchového postižení. Na dané pozici je spokojená, ale bere to spíše jako přestupní stanici – sama přiznává, že je možné, že na této pracovní pozici vydrží nakonec několik let, ale neplánuje to.

V minulosti se k zaměstnání dostávala vždy přes své známé, takže nikdy nešla do slyšícího světa na běžný pohovor a ani si není jistá, že by zvládla obstát, protože se nepovažuje za příliš průbojnou. Vystřídala několik pracovník pozic – pracovala například jako asistentka na střední pedagogické škole anebo pracovala pro Evropské centrum pantomimy neslyšících a tato práce jí velice bavila. Nikdy se na pracovišti nesetkala s šikanou nebo neochotou zaměstnavatele vyjít jí vstříc.

Se svým sluchovým postižením se dotazovaná netrápí a v minulosti se ani nikdy netrápila. Je šťastná za rodinu, do které se narodila, jelikož s ní měla velkou trpělivost a je vděčná rodičům za to, že se naučili znakový jazyk a tím jí otevřeli přístup do světa neslyšících.

5.2.3 Respondent č. 3

Respondentem č. 3 byl muž ve věku 26 let. Jeho kazuistika není příliš podrobná, neboť na rozhovor nebyl dostatek času, takže odpovědi jsou oproti ostatním respondentům stručnější.

Respondent je od narození těžce nedoslýchavý, respektive prakticky hluchý. Narodil se slyšícím rodičům, kteří hned po zjištění, že je jejich syn sluchově postižený, začali dojíždět na kurzy znakového jazyka do Plzně.

Jedinou kompenzační pomůckou, kterou respondent využívá, je vibrační budík. Při osobním kontaktu se slyšící společností upřednostňuje psaný projev a velice často si na různé události objednáva tlumočníka.

Minimálně dvakrát do měsíce se respondent snaží navštěvovat akce pro sluchově postižené. Největší zájem má o vzdělávací přednášky a besedy, například o znakovárnu, ale rád navštíví i tlumočené divadlo.

Dotazovaný navštěvoval mateřskou a základní školu pro sluchově postižené v Plzni, odkud pochází, a na střední školu, taktéž pro sluchově postižené, chodil v Praze v Holečkově ulici. Po maturitě se rozhodl jít do práce a nepokračovat ve studiích, později však změnil názor a v současnosti je v prvním ročníku dálkového studia na Palackého univerzitě v Olomouci – obor speciální pedagogika s geografii.

Co se týká jeho pracovních zkušeností, tak žádná nebyla negativní. Příliš zaměstnání však nevystřídal (spíše brigád při studiích) a v Tichém světě pracuje již 5 let - zastává zde pozici vedoucího lektorů znakového jazyka a zároveň moderuje Tiché zprávy. Velice často vypomáhá jako dobrovolník na různých charitativních akcích.

Své postižení respondent nikdy nebral jako nevýhodu, a jelikož má novou neslyšící rodinu, neslyšící přátele a „neslyšící práci“, tak je naopak hrdý na to, že může být neslyšící a má svůj rodný jazyk.

5.2.4 Respondent č. 4

Čtvrtým respondentem byla žena ve věku 27 let, která se narodila se sluchovou vadou druhého stupně. Ve druhé třídě jí byla předepsána medikamentózní léčba, která vedla ke ztrátě větších zbytků sluchu, a od té doby je těžce nedoslýchavá. Na pravém uchu nosí sluchadlo, které jí trochu usnadňuje život, na levém sluchadlo nemá, protože by to kvůli vážnosti postižení nemělo smysl.

Narodila se slyšícím rodičům a komunikace v rodině probíhala formou odezírání, jelikož se rodiče rozhodli (dle slov respondentky bohužel) pro orální cestu. Respondentka umí relativně dobře odezírat, ale spíše se známými lidmi, protože pokud se setká s někým novým, tak jí trvá relativně dlouhou dobu, než se na jeho styl řeči adaptuje, neboť u respondentky odezírání hodně ovlivňuje tvar úst a postavení zubů

odezíraného. Dotazovaná má percepční sluchovou vadu, takže občas dokáže rozpoznávat vyšší ženské hlasy.

Jak už bylo zmíněno výše, respondentka používá jako kompenzační pomůcku sluchadlo, dále světelný zvonek, vibrační budík a velikým pomocníkem jí je mobilní telefon a možnost videohovorů, které praktikuje s přáteli dnes a denně. Na běžných místech se domluví, upřednostňuje pro komunikaci ženy před muži, avšak ne každý je dostatečně ochotný a trpělivý, aby s ní dotazovaná mohla komunikovat, a stejně jako ostatní respondenti nedá dopustit na tužku a papír.

Jelikož respondentka pochází z malého města, většinu dětství strávila mezi slyšícími a nedělá jí proto ani v současnosti problém běžně fungovat ve slyšícím světě a mít slyšící přátele, přesto se lépe cítí v neslyšící společnosti anebo mezi slyšícími, kteří umějí znakovat – takových lidí má mezi přáteli spoustu. Často chodí na konference a přednášky pro neslyšící, které se týkají hlavně oblasti vzdělávání.

Dotazovaná byla na mateřské i základní škole integrovaná na běžné škole, nevzpomíná si však, že by jí děti někdy šikanovaly nebo neakceptovaly kvůli jejímu handicapu. Sedmou, osmou a devátou třídu absolvovala ve specializované základní škole pro sluchově postižené v Praze v Ječné ulici. Respondentka chodila na běžnou střední školu, obor masér - fyzioterapeut, a na toto období nevzpomíná ráda, jelikož zažívala psychickou šikanu nejen ze strany spolužáků, ale i učitelů. V této době bojovala sama se sebou a musela se přesvědčovat o tom, že sluchová vada není nic špatného, a hlavně že za ní nemůže.

Respondentka má vystudovaný bakalářský obor speciální pedagogika na Univerzitě Karlově, magisterské studium v oboru vychovatelství a učitelství pro druhý stupeň základní školy vystudovala na univerzitě na Slovensku.

Za svůj život vystřídala několik pracovních pozic, spíše však jen brigádně – při studiu vysoké školy pracovala jako masérka, dále působila například na poště, kde třídila balíky, ale má za sebou i zahradní práce, sběr ovoce či práci v administrativě nebo na recepci v hotelu. V současnosti má první zaměstnání na hlavní pracovní poměr – je lektorkou znakového jazyka v Tichém světě a doufá, že jednou bude moct učit na základní škole pro sluchově postižené. Jelikož vystřídala tolik zaměstnání, tak zažila i různé přístupy a velice nerada vzpomíná na pohovor na pozici masérky, kdy až při

osobním setkání zjistili (předtím komunikovali formou e-mailů), že se jedná o neslyšící osobu a na pozici ji nevzali, protože se domnívali, že by handicap mohl být překážkou.

V současné době je dotazovaná se svým handicapem vyrovnaná, ale ne vždy tomu tak bylo, hlavně v období puberty na střední škole.

5.3 Závěr výzkumného šetření

Jelikož nebyl vzorek dotazovaných příliš obsáhlý, tak není možné dělat závěry, které by byly aplikovatelné na celou populaci. Rozhovory, které byly s osobami se sluchovým postižením uskutečněny, mají spíše informativní charakter a závěry níže popsané se týkají pouze konkrétních sledovaných osob.

Z uskutečněných rozhovorů lze konstatovat, že zkušenosti osob se sluchovým postižením s vzděláváním a pracovním uplatněním jsou velice individuální a odlišné.

Při výzkumném šetření bylo zjištěno, že pouze jeden ze čtyř respondentů se během svých studií setkal s šikanou. Zarážející je, že se to odehrálo na střední škole a že šikana nebyla pouze ze strany studentů, ale i ze strany učitelů.

Během výzkumného šetření bylo zjištěno, že sluchové postižení nemá na stupeň vzdělání vliv, neboť jeden respondent měl již dokončené vysokoškolské vzdělání a další respondent je v současnosti studentem vysoké školy, takže při výběru studia nebyli dotazovaní svým sluchovým postižením omezováni.

Dále bylo vyzkoumáno, že osoby se sluchovým postižením nepracují v oboru, který mají vystudovaný nebo v kterém jsou vyučeni. Na tomto faktu se dobře dokazuje, že sehnat zaměstnání v oboru není pro jedince se sluchovým postižením tak snadné jako pro jedince bez zdravotního postižení.

Polovina dotazovaných osob se setkala s diskriminačním jednáním ze strany zaměstnavatelů kvůli sluchovému handicapu. Stalo se tak při pohovorech na pracovní pozice, kdy jim bylo oznámeno, že kvůli sluchovému postižení nemohou být do zaměstnání přijati, i když sluch nebyl pro výkon zaměstnání důležitý.

Dotazovaní respondenti jsou se svým současným zaměstnáním spokojeni i přesto, že dva z nich se domnívají, že nynější zaměstnání je pouhou přestupnou stanicí a v budoucnu budou zaměstnáni na jiné pracovní pozici.

6 Závěr

V této bakalářské práci bylo nejdříve teoreticky popsáno, jak probíhá vzdělávání a pracovní uplatnění jedinců se sluchovým postižením (mimo to jsou v práci kapitoly věnující se všeobecnému popisu sluchového postižení, kompenzačním pomůckám či způsobům komunikace u osob se sluchovým postižením), a v praktické části bylo za pomoci polostrukturovaných rozhovorů zkoumáno, jak probíhá daná situace v reálu.

Jak už bylo uvedeno v závěru samotné praktické části, vzorek respondentů nebyl obsáhlý, takže se z výsledků rozhovorů nedají dělat obecně platné závěry, ale spíše je na příkladech konkrétních jedinců možné sledovat danou problematiku a poukázat na nesnáze, se kterými se osoby se sluchovým postižením musejí vyrovnávat.

I přesto, že dotazovaní respondenti v současné době nepracují v oboru, ve kterém jsou vystudování, jsou se svým zaměstnáním spokojeni a dané zjištění je třeba brát pozitivně, neboť to v praxi znamená, že se osoby se sluchovým postižením uplatňují na otevřeném trhu práce.

Naopak negativní zprávou nadále zůstává, že i v dnešní době se osoby se sluchovým postižením setkávají při pracovních pohovorech s neochotou zaměstnavatele zaměstnat je právě kvůli jejich sluchovému handicapu. V tomto ohledu by bylo určitě vhodné lépe informovat (například formou seminářů či informačních brožur) potenciální zaměstnavatele jedinců se sluchovým postižením a zbavit je mylných předsudků.

7 Seznam použité literatury a dalších zdrojů

Bibliografie

BAREŠOVÁ, Jana a Jaroslav HRUBÝ, 1999. *Didaktické a technické pomůcky pro sluchově postižené v MŠ a ZŠ*. 1. vyd. Praha: Septima. ISBN 8072161059.

HÁJKOVÁ, Vanda, 2005. *Integrativní pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. ISBN 8086856054.

HAMPL, Igor, 2013. *Surdopedie: Studijní opora k inovovanému předmětu: Základy surdopedie (SSURD)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7464-327-9.

HAVLÍK, Radan, 2007. *Sluchadlová propedeutika*. Vyd. 1. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů. ISBN 9788070134580.

HORÁKOVÁ, Radka, 2011. *Surdopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 9788073152253.

HRUBÝ, Jaroslav, 1997-1998. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 1. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených. ISBN 8072160753.

JANOTOVÁ, Naděžda a Karla SVOBODOVÁ, 1996. *Integrace sluchově postiženého dítěte v mateřské a základní škole*. 1. vyd. Praha: Septima. ISBN 8085801728.

KRAHULCOVÁ, Beáta, 2002. *Komunikace sluchově postižených*. Vyd. 2. Praha: Karolinum. ISBN 8024603292.

LANGER, Jiří, 2013. *Základy surdopedie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 9788024437026.

LEJSKA, Mojmír, 2003. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido. ISBN 8073150387.

PIPEKOVÁ, Jarmila, ed., 2006. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozšřr. a prepr. vyd. Brno: Paido. ISBN 8073151200.

POTMĚŠIL, Miloň, 2003. *Čtení k surdopedii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 8024407663.

POUL, Jan, 1996. *Nástin vývoje vyučování neslyšících*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 8021014792.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ, 2003. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 8071787728.

SLOWÍK, Josef, 2016. *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 9788027100958.

STRNADOVÁ, Věra, 1998. *Současné problémy české komunity neslyšících*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 8085899450.

UHERÍK, Anton, 1990. *Hluchota, reč, poznanie*. Martin: Osveta. ISBN 8021701536.

Internetové zdroje

- Multikulturní výchova pro pedagogy | Osobnostní rozvoj pedagoga. Osobnostní rozvoj pedagoga [online]. [cit. 21.02.2017].
Dostupné z: <http://osobnostnirozvojpedagoga.cz/moduly/m1/5-1-1-vymezeni-integrace-a-inkluzie-ve-vzdelavacim-procesu.html>)
- Kochleární Implantáty | MED-EL. Cochlear Implants for Hearing Loss | MED-EL [online]. [cit. 22.02.2017].
Dostupné z: <http://www.medel.com/cz/cochlear-implants>
- 1.3. Vliv sluchové postižení na pracovní uplatnění. Národní rada osob se zdravotním postižením ČR | pomáháme druhým [online]. [cit. 24.02.2017].
Dostupné z: <http://www.praceprozp.cz/zamestnavani-ozp/co-je-zdravotni-postizeni/689-1-3-vliv-sluchove-postizeni-na-pracovni-uplatneni>
- Legislativní rámec vzdělávání žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami - Šance Dětem [online]. [cit. 28.02.2017].
Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/vzdelavani-deti-se-specialnimi-potrebami/vzdelavani-deti-se-zrakovym-postizenim/legislativni-ramec-vzdelavani-zaku-a-studentu-se-specialnimi-vzdelavacimi-potrebami.shtml>

- Platná legislativa pro OZP. Národní rada osob se zdravotním postižením ČR | pomáháme druhým [online]. [cit. 01.03.2017].
Dostupné z: <http://www.praceprozp.cz/informace/vseobecne-informace/platna-legislativa-pro-ozp>
- Tichý svět. Tichý svět [online]. [cit. 01.03.2017].
Dostupné z: <http://www.tichysvet.cz/o-nas>
- Čerteková, V. Bakalářská práce, 2009. Kochlear - web se sluchovým postižením. [cit. 06.03.2017].
Dostupné z: <http://www.kochlear.cz/index.php?text=66-typy-sluchovych-vad>
- Logoped Online. [online]. [cit. 05.03.2017].
Dostupné z: <http://www.logopedonline.cz/vady-sluchu/vady-a-poruchy-sluchu.html>
- Fikejs, J. Ruce.cz - Prstová abeceda [online]. [cit. 07.03.2017].
Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/3-prstova-abeceda>
- Stručná historie vzdělanosti Neslyšících :: SIGN . SIGN - jazykové a vzdělávací studio [online]. [cit. 07.03.2017].
Dostupné z: <http://znakovyjazyk.webnode.cz/news/strucna-historie-vzdelanosti-neslysicich1/>
- Tlumočník očima neslyšícího dítěte [online]. [cit. 07.03.2017].
Dostupné z: <http://www.tond.cz/slovník/znakovana-cestina>
- Neslyšící a vysokoškolská studia [online]. [cit. 08.03.2017].
Dostupné z: <http://www.grantadvisor.cz/signall2-studia.html>
- Společné vzdělávání, Národní ústav pro vzdělávání. Národní ústav pro vzdělávání [online]. [cit. 11.07.2017].
Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/in>
- Hudáková A., Okrouhlíková L., 2006 – www.ruce.cz [cit. 11.07.2017]
Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/101-dite-s-vadou-sluchu-ve-specialni-skole-pro-sluchove-postizene> + <http://ruce.cz/clanky/103-dite-s-vadou-sluchu-v-bezne-skole>
- Zákon č. 384/2008, kterým se mění zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další související zákony

8 Přílohy

Příloha č. 1: Zákony související se vzděláváním osob se sluchovým postižením

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů

(1) Podle tohoto zákona mají děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským zařízením.

(2) Podpůrná opatření spočívají v:

- a) poradenské pomoci školy a školského poradenského zařízení,
- b) úpravě organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání a školských služeb, včetně zabezpečení výuky předmětů speciálně pedagogické péče a včetně prodloužení délky středního nebo vyššího odborného vzdělávání až o dva roky,
- c) úpravě podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání,
- d) použití kompenzačních pomůcek, speciálních učebnic a speciálních učebních pomůcek, využívání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob^{11a}), Braillova písmo a podpůrných nebo náhradních komunikačních systémů,
- e) úpravě očekávaných výstupů vzdělávání v mezích stanovených rámcovými vzdělávacími programy a akreditovanými vzdělávacími programy,
- f) vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu,
- g) využití asistenta pedagoga,
- h) využití dalšího pedagogického pracovníka, tlumočnicka českého znakového jazyka, přepisovatele pro neslyšící nebo možnosti působení osob poskytujících dítěti, žákovi nebo studentovi po dobu jeho pobytu ve škole nebo školském zařízení podporu podle zvláštních právních předpisů, nebo
- i) poskytování vzdělávání nebo školských služeb v prostorách stavebně nebo technicky upravených.

Příloha č. 2: Seznam základních škol pro sluchově postižené

- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Praze (Holečkova 4, Praha 5 – Smíchov, 155 00)
- Střední škola, Základní škola a Mateřská škola pro sluchově postižené v Praze (Výmolova 169, Praha 5 – Radlice, 150 00)
- Gymnázium, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Praze (Ječná 27, Praha 2, 120 00)
- Mateřská škola a základní škola pro sluchově postižené v Brně (Novoměstská 21, Brno, 621 00)
- Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené v Českých Budějovicích (Riegrova 1, České Budějovice, 370 00)
- Střední škola, Základní škola a Mateřská škola v Hradci Králové (Štefánikova 549, Hradec Králové, 500 11)
- Mateřská škola, Základní škola a Dětský domov v Ivančicích (Široká 42, Ivančice, 664 91)
- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Olomouci (tř. Kosmonautů 4, Olomouc, 772 00)
- Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí (Vsetínská 454, Valašské Meziříčí, 757 14)
- Základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Plzni (Mohylová 90, Plzeň, 312 09)
- Mateřská škola a Základní škola v Kyjově (Školní 3208, Kyjov, 697 01)
- Základní škola a Mateřská škola pro sluchově postižené v Liberci (E. Krásnohorské 921, Liberec 14, 460 01)
- Základní škola pro sluchově postižené a Mateřská škola pro sluchově postižené v Ostravě-Porubě (Spartakovců 1153, Ostrava-Poruba, 708 00)

Příloha č.3: Seznam středních škol a nabízených studijních oborů pro sluchově postižené

- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Praze
(Holečkova 4, Praha 5 – Smíchov, 155 00)
Studijní obory:
 - střední odborná škola (maturitní obory, tříleté nástavbové studium): podnikání, gastronomie, hotelnictví;
 - střední odborné učiliště (čtyřleté studium): cukrář, krejčí, čalouník, malíř a lakýrník, kuchař-číšník, strojní mechanik, pekař;
 - odborné učiliště (tříleté studium): šití oděvů, čalounické práce, malířské a lakýrnické práce, kuchařské práce, cukrářské práce.

- Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené v Českých Budějovicích
(Riegrova 1, České Budějovice, 370 01)
Studijní obory:
 - odborné učiliště (tříleté studium): sklenářské práce;
 - praktická škola (dvouletá) – výkon jednoduchých pracovních činností v oblastech praktického života;
 - praktická škola (jednoletá) – výkon jednoduchých pracovních činností.

- Střední škola, Základní škola a Mateřská škola v Hradci Králové
(Štefánikova 549, Hradec Králové, 500 11)
Studijní obory:
 - střední škola (maturitní obory, pětileté studium): předškolní a mimoškolní pedagogika, reprodukční grafik pro média;
 - střední škola (maturitní obory, tříleté nástavbové studium): nábytkářská a dřevařská výroba, podnikání;
 - střední odborné učiliště (čtyřleté studium): truhlář, umělecký truhlář, umělecký řezbář, kuchař, cukrář;

- odborné učiliště (tříleté studium): truhlářské práce, kuchařské práce, cukrářské práce.
- Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Olomouci
(tř. Kosmonautů 4, Olomouc, 772 00)
Studijní obor:
 - praktická škola (dvouletá) – výkon jednoduchých pracovních činností v oblastech praktického života.
- Mateřská škola, základní škola a střední škola pro sluchově postižené ve Valašském Meziříčí
(Vsetínská 454, Valašské Meziříčí, 757 14)
Studijní obory:
 - střední škola (maturitní obory, pětileté studium): počítačové systémy a aplikovaná elektrotechnika, zahradnictví, mechanik elektrotechnik (nástavbové studium);
 - střední odborné učiliště (tříleté studium): elektrikář (slaboproud), zahradník/zahradnice;
 - odborné učiliště (tříleté studium): zahradnické práce.
- Střední škola, Základní škola a Mateřská škola pro sluchově postižené v Praze
(Výmolova 169, Praha 5 – Radlice, 150 00)
Studijní obor:
 - střední zdravotnická škola (maturitní obor, čtyřleté studium): asistent zubního technika.

- Gymnázium, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené v Praze
(Ječná 27, Praha 2, 120 00)

Studijní obor:

- střední škola (maturitní obory, čtyřleté studium): gymnázium, informační služby.

- Střední škola pro sluchově postižené a Odborné učiliště v Brně
(Gellnerova 1, Brno, 637 00)

Studijní obory:

- střední škola (maturitní obor, čtyřleté studium): informační technologie;
- odborné učiliště (tříleté studium): prodavačské práce, podlahářské práce.

- Střední škola v Olomouci – Svatém Kopečku
(Dvorského 17, Olomouc – Svatý Kopeček, 779 00)

Studijní obory:

- střední škola (maturitní obor, čtyřleté studium): hotelnictví;
- střední škola (maturitní obory, dvouleté nástavbové studium): gastronomie, podnikání;
- střední odborné učiliště (tříleté studium): kuchař-číšník, cukrář, prodavač;
- odborné učiliště (tříleté studium): stravovací a ubytovací služby, potravinářská výroba, práce ve stravování (dvouleté studium);
- praktická škola dvouletá – výkon jednoduchých pracovních činností v oblastech praktického života.

Příloha č.4: Zákony a vyhlášky související se zaměstnáváním osob se sluchovým postižením

a) Listina základních práv a svobod

Článek 29 Listiny základních práv a svobod č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zakotvuje, že

- (1) osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky,
- (2) osoby zdravotně postižené mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě k povolání.

b) Zákoník práce

Zákoník práce č. 262/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů

- (1) stanoví povinnost zaměstnavatele pro zaměstnance, který je osobou se zdravotním postižením, zajišťovat na svůj náklad technickými a organizačními opatřeními, zejména potřebnou úpravu pracovních podmínek, úpravu pracovišť, zřízení chráněných pracovních míst, zaškolení nebo zaučení těchto zaměstnanců a zvyšování jejich kvalifikace při výkonu jejich pravidelného zaměstnání,
- (2) obecně stanoví povinnost zaměstnavatele zaměstnávat osoby se zdravotním postižením a vytvářet podmínky pro jejich zaměstnání.

c) Antidiskriminační zákon

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů, zakazuje diskriminaci ve věcech

- a) práva na zaměstnání a přístupu k zaměstnání,
- b) přístupu k povolání, podnikání a jiné samostatné výdělečné činnosti,
- c) pracovních, služebních poměrů a jiné závislé činnosti, včetně odměňování,

- d) členství a činnosti v odborových organizacích, radách zaměstnanců nebo organizacích zaměstnavatelů, včetně výhod, které tyto organizace svým členům poskytují,
- e) členství a činnosti v profesních komorách, včetně výhod, které tyto veřejnoprávní korporace svým členům poskytují,
- f) sociálního zabezpečení,
- g) přiznání a poskytování sociálních výhod,
- h) přístupu ke zdravotní péči a jejího poskytování,
- i) přístupu ke vzdělání a jeho poskytování,
- j) přístupu ke zboží a službám, včetně bydlení, pokud jsou nabízeny veřejnosti nebo při jejich poskytování.

d) Zákon o zaměstnanosti

Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o zaměstnanosti“),

- (1) stanoví povinnost zaměstnavatelům s více než 25 zaměstnanci zaměstnat nejméně 4% osob se zdravotním postižením z celkového počtu pracovníků. V případě nesplnění je zaměstnavatel povinen odebrat výrobky a služby ve stanovené výši od zaměstnavatelů, kteří zaměstnávají více než 50% osob se zdravotním postižením, nebo odvést povinnou platbu do státního rozpočtu. Zaměstnavatelé s méně než 25 zaměstnanci tuto povinnost nemají, k zaměstnávání osob se zdravotním postižením jsou motivováni slevou na dani a dalšími pobídkami,
- (2) v § 4 odst. 2) zakazuje jakoukoli diskriminaci při uplatňování práva na zaměstnání tedy i z důvodů zdravotního stavu,
- (3) v § 8 stanoví úřadu práce – generálnímu ředitelství Úřadu práce např. povinnost součinnosti, povinnost finanční podpory při zaměstnávání osob se zdravotním postižením atd.

Zakotvena je mimo jiné:

- zvýšená ochrana osob se zdravotním postižením;
- úprava chráněného pracovního místa;
- příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením (podle §78 náleží zaměstnavateli zaměstnávajícímu více než 50 % osob se zdravotním postižením);
- pracovní rehabilitace a rekvalifikace.

e) Další zákony a vyhlášky

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením“), upravuje poskytování peněžitých dávek osobám se zdravotním postižením určených ke zmírnění sociálních důsledků jejich zdravotního postižení a k podpoře jejich sociálního začleňování a průkaz osoby se zdravotním postižením.

Vyhláška MPSV č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, ve znění pozdějších předpisů, upravuje seznam druhů a typů zvláštních pomůcek určených osobám se zdravotním postižením, na jejichž pořízení se poskytuje příspěvek na zvláštní pomůcku, dovednosti vodícího psa, vzor dočasného průkazu a symboly označení osoby se zdravotním postižením a zdravotní stavy, které lze považovat za podstatné omezení schopnosti pohyblivosti a orientace pro účely přiznání průkazu osoby se zdravotním postižením.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, upravuje systém dávek a podmínky pro jejich přiznání.

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů, upravuje způsob výpočtu životního minima každého občana (netýká se výlučně osob se zdravotním postižením).

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o hmotné nouzi“), upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách

Příloha č.5: Polostrukturovaný rozhovor

1) Kolik Vám je let?

2) Jaký je stupeň Vašeho sluchového postižení a jeho přesná diagnóza?

(lehká nedoslýchavost, střední nedoslýchavost, těžká nedoslýchavost, praktická hluchota, úplná hluchota)

3) Kdy se u Vás sluchové postižení objevilo?

(narozen/a se sluchovým postižením, sluchové postižení se objevilo v raném dětství (do 3 let), postižení jako následek onemocnění nebo úrazu)

Mají Vaši rodiče také sluchové postižení, případně jaké?

Jak jste s rodiči jako malý/malá komunikoval/a?

4) Používáte nějakou kompenzační pomůcku, případně jakou a jak dlouho?

Používal jste v dětství nějakou jinou kompenzační pomůcku?

5) Jaký komunikační prostředek používáte v běžné komunikaci se slyšící společností?

(mluvená řeč, odezírání, znakovaná čeština, znakový jazyk)

Domluvíte se na běžných místech jako jsou například pošta a obchod sám/sama, nebo potřebujete asistenci?

6) Vyhledáváte přátele (a partnery) se sluchovým postižením nebo neděláte mezi slyšící a neslyšící společností rozdíly?

Chodíte na akce/semináře pro sluchově postižené? Pokud ano, o jaké akce se jedná?

Využil jste někdy rekvalifikačního kurzu pořádaného organizací pro neslyšící?

7) Mateřská škola

Navštěvoval/a jste běžnou mateřskou školu nebo školu pro děti se sluchovým postižením?

Jak jste byl v dané instituci spokojen/a?

Setkal/a jste se někdy s šikanou?

8) Základní škola

Navštěvoval/a jste běžnou školu nebo specializovanou školu pro děti se sluchovým postižením?

Jak jste byl/a v dané škole spokojen/a?

Setkal/a jste se někdy s šikanou?

9) Střední/vysoká škola

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání, v jakém oboru, proč jste si daný obor vybral/a?

Byl výběr ovlivněn Vaším postižením?

Byl/a jste spokojen/a se střední/vysokou školou?

10) Zaměstnání

Minulost – jaké zaměstnání, na jaký úvazek a jak dlouhou dobu jste vykonával/a (pokud jste vystřídal/a hodně zaměstnání, stačí pouze 3 zaměstnání, která jsou podle Vás nejzajímavější nebo která byla pro Vás nejpřínosnější, kde jste byl nejspokojenější)

Současnost – kde v současnosti pracujete, jaký máte úvazek, jak dlouho v daném zaměstnání jste?

Setkal/a jste se někdy na pracovišti s neochotou zaměstnavatele zaměstnat Vás z důvodu Vašeho postižení?

Měl/a jste někdy problémy s hledáním zaměstnání?

11) Jak sám/sama vnímáte svoje postižení?

Změnil se Váš pohled například po nějaké události?

Měl/a jste někdy problém svůj handicap přijmout?